

ONTWIKKELINGEN IN DE VEE- EN VLEESSECTOR TOT 2001

Een scenariostudie

December 1996

INHOUD

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	17
1.1 Achtergrond	17
1.2 Doel	17
1.3 Aanpak	17
2. DRIJVENDE KRACHTEN EN SCENARIO'S	19
2.1 Drijvende krachten	19
2.2 Drie scenario's	20
2.3 Bruikbaarheid van de scenario's	26
3. RUNDVEE	27
3.1 Aantal runderen	27
3.2 Aantal bedrijven met runderen	28
3.3 Aantal runder- en kalverslachtingen	30
3.4 Aantal slachtbedrijven	31
3.5 Invoer van runderen en rundvleesproducten	33
3.6 Uitvoer van levende runderen naar EU-landen	35
4. VARKENS	37
4.1 Aantal varkens	37
4.2 Aantal bedrijven met varkens	38
4.3 Slachtingen van varkens	39
4.4 Slachtbedrijven	40
4.5 Invoer van varkens en -vlees uit derde landen	41
4.6 Uitvoer van varkens naar EU-landen	42
5. SCHAPEN	44
5.1 Aantal schapen	44
5.2 Aantal bedrijven met schapen	44
5.3 Aantal slachtingen	45
5.4 Slachterijen en uitsnijderijen	45
5.5 Invoer van schapen en schapenvlees uit derde landen	46
5.6 Uitvoer van schapen naar EU-landen	47
6. PAARDEN	48
6.1 Aantal paarden	48
6.2 Aantal bedrijven met paarden	48
6.3 Slachtingen	49
6.4 In- en uitvoer van paarden en paardenvlees	50
7. PLUIMVEE	52
7.1 Samenstelling van de sector	52
7.2 Aantal bedrijven	53
7.3 Slachtingen in de pluimveesector	54
7.4 Invoer van pluimvee en -producten	55
7.5 Uitvoer van pluimvee	56

	Blz.
8. VISSERIJ	58
8.1 Verandering van de vangstmogelijkheden	58
8.2 Invoer van vis en visproducten	58
8.3 Visverwerkende bedrijven	59
LITERATUUR	61

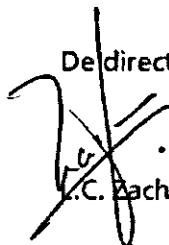
WOORD VOORAF

De Nederlandse vee- en vleessector is vanouds sterk verbonden met die in de omliggende landen. De ontwikkeling van de Europese samenwerking bood daarbij een belangrijk kader. De verdere verruiming van de handelsbetrekkingen kan gevolgen hebben voor de positie van de betreffende Nederlandse sectoren en voor de daarmee verbonden dienstverlening.

Het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) heeft reeds eerder de ontwikkelingslijnen voor een verdere toekomst van de Nederlandse landbouw en agribusiness verkend in samenhang met de studies van het Centraal Planbureau ("Scanning the future" en "Nederland in drievoud"). De uitkomsten van de LEI-DLO-verkenning zijn gepubliceerd in het Onderzoekverslag: "Voorbij het verleden; Drie toekomstbeelden voor de Nederlandse agribusiness, 1990-2015".

Bij de voorliggende studie over de ontwikkelingen van de vee- en vleessector tot 2001, die op verzoek van de Directie MKG van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij is uitgevoerd, kon daarvan dan ook dankbaar gebruik worden gemaakt. De uitkomsten van de scenarioaanpak zijn voor diverse productiesectoren daartoe vertaald naar de vermoedelijk daarmee samenhangende niveaus. Het spreekt overigens voor zich dat de uitkomsten niet los kunnen worden gezien van de gegeven randvoorwaarden en van de veronderstellingen die bij de scenarioaanpak van genoemde studie hebben gegolden.

Den Haag, december 1996

De directeur,

J.C. Zachariasse

SAMENVATTING

Onder invloed van veranderingen in de markt, in het nationale beleid en in de samenwerking op handelsgebied zullen de omvang van de dierlijke productie en de daarmee samenhangende activiteiten in de komende jaren kunnen veranderen.

Om de effecten van deze veranderingen in de periode tot 2001 aan te duiden, zijn de ontwikkelingen in de veestapel en de daarmee verbonden slachterijfase en in de in- en uitvoer van vee en dierlijke producten verkend aan de hand van een drietal scenario's. Overeenkomstig de aanpak van het Centraal Planbureau zijn scenario's uitgewerkt die als volgt kunnen worden getypeerd:

- Europees protectionisme met een stagnerende economische ontwikkeling (GS);
- een verdere uitbouw van de Europese samenwerking met een voortgaande economische groei (ER);
- een liberalisatie van de wereldhandel met een krachtige economische groei (BG).

Op basis van de gekozen scenario's zijn de veranderingen aangegeven ten behoeve van het beleid van de RVV. Daarbij is tevens gebruik gemaakt van reeds eerder door LEI-DLO uitgevoerd onderzoek in de vee- en vleessector. Een belangrijke basis vormde het onderzoek naar de distributie van vlees, vleeswaren en vleessnacks (LEI-DLO, 1995). In dit onderzoek is een inventarisatie verricht van de bedrijven die activiteiten verrichten in diverse sectoren.

Verder is gebruikgemaakt van de beschikbare statistische informatie van het CBS en van de Produktschappen voor Vee en Vlees en voor Pluimvee en Eieren.

Scenario's die de bandbreedte aangeven

De uitkomsten van de scenarioaanpak zijn weergegeven in een drietal overzichten. Daarin komt de bandbreedte tot uiting waarbinnen de ontwikkelingen zich zullen voltrekken. Voor de periode tot 2001 is een voortzetting van het Europese beleid volgens het ER-scenario het meest waarschijnlijk. Bij sommige sectoren zoals de visserij en de pluimveemesterij zal evenwel in genoemd tijdsbestek reeds een overgang plaatsvinden naar verder geliberaliseerde handelsverhoudingen volgens het BG-scenario. De mogelijkheid dat er een protectionistisch Europees beleid met een geringe economisch groei op zal treden, zoals weergegeven in het GS-scenario, is vooralsnog onwaarschijnlijk. Voor bepaalde onderdelen van de veehouderij zoals de rundveemesterij zou evenwel een tijdelijke stagnatie op kunnen treden. Volledigheidshalve zijn dan ook de uitkomsten van dit scenario weergegeven.

Verdere concentratie van de veehouderij

De omvang van de Nederlandse veehouderijsectoren - qua aantal dieren - is vooral afhankelijk van het Europese en mondiale markt- en handelsbeleid. Ook in geval van een succesvol Europees beleid is aan een geringe inkrimping van de rundvee- en varkenshouderij niet te ontkomen. In het meest gunstige geval blijft de vermindering - volgens bijgaande overzichten 2 en 3 - beperkt tot circa 5%. Naar gelang de betreffende sectoren meer aan mondiale verhoudingen zullen worden blootgesteld, zal een grotere daling op gaan treden. De rundveemesterij, de biggenfokkerij en de schapenhouderij zullen daarvan de invloed gaan ondervinden. Uit kostenoverwegingen, onder andere als gevolg van het nationale milieubeleid, zullen de producties hiervan verplaatst worden naar andere landen. De slachtkuikenhouderij en ook de paardenhouderij zullen zich daarentegen onder invloed van de gunstige economische ontwikkeling kunnen uitbreiden.

Het aantal bedrijven waarop de verschillende diersoorten voorkomen zal eveneens verder verminderen. Naast de gebruikelijke teruggang wegens het ontbreken van een opvolger bij oudere bedrijfshoofden zullen ook de kosten in verband met de milieuvoorzieningen tot een geringer aantal bedrijven leiden. De behoefte aan schaalvergroting wordt nog versterkt als de rentabiliteit onder invloed van de aanpassing van het Europees marktbeleid vermindert. De overeenkomsten tot liberalisering van de wereldhandel en tot beperking van de marktbescherming spelen daarbij een rol. Het sterkst neemt daarbij het aantal vleesproducenten en vooral het aantal houders van schapen af (zie overzicht 3). Bij de slachtkuikenhouderij zal de vermindering van het aantal bedrijven beperkt blijven.

Schaalvergroting bij slachterijen

In de komende jaren tot 2001 zal het aantal grote rund- en varkensslachterijen geleidelijk verminderen. Vooral als de rundveesector te maken gaat krijgen met de liberalisering van de wereldhandel zal het aantal hiervan sterk verminderen. Het aantal gespecialiseerde kalverslachterijen zal daarbij ook verminderen. Het aantal grote varkensslachterijen loopt eveneens terug; vooral het scenario met de liberalisatie van de handelsbetrekkingen zal tot een sterke vermindering leiden. Daarmee gaat een aanzienlijke daling van hun omzet gepaard. Het aantal slachterijen voor schapen en geiten vermindert zeer sterk. Naast de verminderde omzet zullen vooral de concurrentieoverwegingen leiden tot een aanmerkelijke opschaling.

In de pluimveesector, waar overwegend nog slechts grootschalige slachterijen zijn, neemt het aantal van deze bedrijven iets af. Deze bedrijven verwerken een geleidelijk toenemende productie.

De kleinschalige slachterijen, die veelal diverse soorten dieren slachten, blijven binnen de omschreven situaties bestaan. Tot de kleinschalige slachterijen zijn de bedrijven gerekend die minder dan 10 grootvee-eenheden per week slachten. Hun aantal neemt echter sterk af als de noodzaak tot een grotere doelmatigheid onder invloed van de verruiming van de wereldhandel en van de daarmee gepaard gaande inkomensontwikkeling toe zou nemen.

De omzet van de kleinschalige slachterijen zal dan nog verder worden beperkt. De kleine slachterijen verwerken naast voornamelijk varkens- en rundvlees een aanzienlijk deel van het paarden- en schapenvlees.

Bij de schatting van het aantal slachterijen in de diverse sectoren zoals weergegeven in de overzichten 1-3, is uitgegaan van de inventarisatiegegevens over 1992 en van de ontwikkeling in de periode 1986-1992. Evenals bij het toenmalige LEI-DLO-onderzoek is een grens voor kleine slachterijen aangehouden. Deze grens komt overeen met een slachtcapaciteit van minder dan 10 gve per week. Als gevolg van deze aanpak zijn ook voor 1993-1995 schattingen voor de verschillende scenario's vermeld.

Meer vishandel

De aanvoer van vis in de Nederlandse havens neemt onder invloed van de quotering geleidelijk af. In de overzichten 1-3 is uitgegaan van de aanvoer van zowel Nederlandse als buitenlandse vissersboten. Daarnaast is er aanzienlijke aanvoer van diverse vissoorten uit andere landen.

Ook het aantal visverwerkende bedrijven vermindert iets. In de visserijsector ontwikkelt Nederland zich meer en meer tot een handelscentrum van visproducten. Via de invoer voorziet men in de beperking van het aanbod, die bij de geringere vangstmogelijkheden optreedt.

Uitsnijderijen krijgen centralere plaats

De specialisatie in de vleesbewerking zal in de komende jaren verder toenemen. In deze arbeidsverdeling weerspiegelt zich de toenemende voorkeur voor kant-en-klare producten en de verschuiving van de vleesafzet naar de supermarkten. Een stijging van het aantal uitsnijderijen van roodvlees gaat hiermede gepaard evenals een groei van de ver-

werkte hoeveelheden (zie overzichten 2 en 3). Ook bij de ontwikkeling van de uitsnijderijen is uitgegaan van de inventarisatie in 1992.

Bij de uitsnijderijen van pluimveevlees zet zich een vermindering door. Het aantal bedrijven wordt mede bepaald door de behoefte aan verdere productverwerking. Ook worden de slacht- en uitsnijfunctie meer en meer geïntegreerd in dezelfde bedrijven.

Teruglopende levende uitvoer naar de EU-landen

De uitvoer van levende runderen naar de EU-lidstaten, waarbij het voornamelijk om kalveren gaat, zal in de komende jaren teruglopen. Bij het liberaliseren van de handelsbetrekkingen zal er nauwelijks nog sprake zijn van een kalverexport.

De uitvoer van biggen zal evenmin in stand blijven. Bij de liberalisering van de handel verdwijnt zelfs vrijwel de gehele export van mestbiggen. Daarentegen blijft de export van levende slachtvarkens ook in die situatie op vrijwel het huidige peil. De waardering van bepaalde vlees kwaliteiten speelt hierbij een rol.

De uitvoer van levende schapen en geiten zal ondanks de verwachte vermindering van de Nederlandse productie nog iets toenemen. Schapen worden daarbij in toenemende mate buiten Nederland geslacht. In de uitvoer van slachtpaarden komt weinig verandering.

Invoer van dierlijke producten uit derde landen blijft vooralsnog beperkt

De invoer van runderen uit derde landen blijft ondanks de verwachte toeneming bij verruiming van de handelsmogelijkheden beperkt. Het aanbod uit onder meer Oost-Europese landen is beperkt. Bovendien zijn de kosten bij de aanzienlijke afstanden te hoog voor slachtdieren. De invoer van paarden blijft op ongeveer hetzelfde niveau.

De invoer van roodvlees zal in de komende jaren iets toenemen, vooral bij de liberalisatie van de handel (zie overzichten 2 en 3). Dit geldt eveneens voor de bereide vleessoorten waaronder specialiteiten. In de vraag wordt bij een verminderde eigen productie onder meer voorzien door importen.

De invoer van pluimveevlees en van bereide producten zal eveneens iets toenemen. Dit geldt ook voor de invoer van diverse soorten vleesafvallen.

Bij de invoer vis en visproducten uit derde landen is een zeer sterke toeneming te verwachten; mogelijk wordt de omvang verdrievoudigd. Daarentegen loopt de invoer van vismeel als gevolg van de geringere varkensstapel iets terug.

De hoeveelheid ingevoerde oliën en vetten van dierlijke herkomst blijft op ongeveer hetzelfde niveau.

Overzicht 1 Uitkomsten voor het pessimistische toekomstbeeld (scenario G5)

Omvang van de sectoren	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Rundveehouderij											
- bedrijven (1.000)	64,4	62,7	60,2	58,0	56,2	54,6	52,9	51,4	50,0	48,5	47,1
- aantal dieren (mln.)	5,1	4,9	4,8	4,7	4,6	4,5	4,4	4,2	4,0	3,9	3,8
Varkenshouderij											
- bedrijven (1.000)	27,9	26,9	26,8	24,0	22,4	21,9	21,5	21,2	20,8	20,4	20,0
- aantal dieren (mln.)	13,2	14,1	14,9	14,5	14,4	14,0	13,7	13,3	13,0	12,7	12,4
Paardenhouderij											
- bedrijven (1.000)	18,4	18,7	19,0	19,0	19,0	18,7	18,5	18,2	18,0	17,8	17,5
- aantal dieren (1.000)	77	86	92	97	100	97	95	90	85	80	75
Schapenhouderij											
- bedrijven (1.000)	25,0	25,6	25,3	23,0	21,6	19,3	17,1	15,2	13,6	12,1	10,5
- aantal dieren (mln.)	1,9	2,0	1,9	1,8	1,7	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,2
Pluimveehouderij											
- aantal bedrijven	5.746	5.727	5.354	4.888	4.605	4.450	4.200	4.050	4.010	3.870	3.750
- aantal dieren (mln.)	94	99	96	92	90	90	90	90	90	91	91
Slachterijfase											
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aantal grote roodvleesslachterijen											
Voor volwassen runderen	298	277	258	241	226	211	197	184	172	160	150
- productie in 1.000 ton	414	419	394	380	358	344	331	319	306	295	283
Voor vleeskalveren	64	61	55	50	45	41	37	33	30	28	25
- productie in 1.000 ton	176	184	187	194	194	188	182	174	168	162	157
Voor varkens	262	248	230	214	199	185	172	166	149	139	129
- productie in 1.000.000 ton	1,57	1,56	1,73	1,65	1,60	1,56	1,55	1,53	1,50	1,48	1,46
Voor schapen, geiten	196	193	176	161	147	134	122	112	102	93	85
- productie in 1.000 ton	11,6	12,4	13,5	12,1	10,7	10	9,4	8,8	8,3	7,7	7,1
Voor paarden	38	37	35	34	33	32	31	30	29	28	27
- productie in tonnen	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Kleine slachterijen	1.491	1.424	1.359	1.298	1.240	1.184	1.130	1.080	1.030	985	939
- tot.rundvleespr. (1.000 t.)	33	32	29	29	27	26	24	24	23	22	21
- varkensvlees (1.000 ton)	23	22	21	20	19	19	18	17	16	15	15
- overig vlees (1.000 ton)	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Pluimveeslachterijen	59	58	55	54	53	51	49	47	43	41	40
productie (1.000 ton levend)	737	777	769	800	822	802	804	806	807	808	809
Uitsnijderijen											
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Roodvleesuitsnijderijen	325	323	321	320	318	317	315	313	312	311	310
- productie in 1.000 ton	1.067	1.071	1.065	1.060	1.055	1.049	1.044	1.039	1.035	1.029	1.024
Pluimveeuitsnijderijen	352	323	321	311	299	288	278	267	257	250	243
- productie (1.000 ton)	401	435	457	503	500	500	500	500	500	500	500
Visaanvoer (1.000 ton)	349	423	422	414	412	400	400	400	400	400	400
Visverwerkende bedrijven	51	50	47	47	46	45	44	43	42	41	40

Overzicht 1 (vervolg)

Levende uitvoer naar EU	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Volwassen runderen (x1.000)	28	37	49	45	25	24	23	23	22	22	21
Kalveren (1.000)	87	102	95	83	40	32	25	20	16	13	10
Biggen (mln.)	1,4	2,5	2,3	2,3	2,9	2,3	1,9	1,5	1,1	0,9	0,5
Slachtvarkens (mln.)	2,3	2,8	2,3	2,5	2,5	2,3	2,1	1,9	1,8	1,6	1,5
Schapen, geiten (1.000)	720	579	548	554	600	600	600	600	600	600	600
Paarden (1.000)	8	7	5	6	7	6	6	6	5	5	5
Eendagskuikens (mln.)	43	49	39	50	45	45	45	45	45	45	45
Overig pluimvee (mln.)	38	43	34	32	41	41	41	40	38	37	36
<hr/>											
Invoer uit derde landen	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Runderen (1.000)	23	28	47	13	7	6	5	3	2	1	0
Paarden (1.000)	3	2	3	2	3	2	2	2	2	2	2
Roodvlees (1.000 ton)	38	43	50	41	34	28	26	26	23	22	21
- producten	8	8	9	8	8	7	7	7	7	7	7
Pluimveevlees	5	6	7	9	8	6	5	3	2	1	1
- producten	3	4	4	6	6	5	5	4	4	3	3
Eieren en productie	9	6	6	3	2	1	1	1	1	0	0
Vleesafvallen	6	8	5	4	5	3	3	2	2	2	2
Vis en visproducten	93	85	130	121	129	136	143	151	159	167	175
Vismeeel	80	93	94	273	76	98	96	94	93	91	90
Oliën en vetten	112	164	102	98	78	120	116	112	109	105	102

Overzicht 2 Uitkomsten bij een verdere uitbouw van de Europese samenwerking (scenario ER)

Omvang van de sectoren	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Rundveehouderij											
- bedrijven (1.000)	64,4	62,7	60,2	58,0	56,2	54,3	52,5	51,8	49,1	48,5	46,0
- aantal dieren (mln.)	5,1	4,9	4,8	4,7	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6
Varkenshouderij											
- bedrijven (1.000)	27,9	26,9	26,8	24,0	22,4	21,6	20,9	20,2	19,5	18,9	18,4
- aantal dieren (mln.)	13,2	14,1	14,9	14,5	14,4	14,0	13,8	13,6	13,3	13,1	12,9
Paardenhouderij											
- bedrijven (1.000)	18,4	18,7	19,0	19,0	19,0	19,1	19,3	19,5	19,6	19,8	20,0
- aantal dieren (1.000)	77	86	92	97	100	103	106	112	118	124	130
Schapenhouderij											
- bedrijven (1.000)	25,0	25,6	25,3	23,0	21,6	20,9	19,9	19,1	18,3	17,6	17,0
- aantal dieren (mln.)	1,8	2,0	1,9	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6
Pluimveehouderij											
- bedrijven	5.746	5.727	5.354	4.888	4.605	4.400	4.210	4.020	3.850	3.680	3.500
- aantal dieren (mln.)	94	99	96	92	90	90	91	93	94	95	96
Slachterijfase											
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aantal grote roodvleesslachterijen											
Voor volwassen runderen	298	277	267	257	248	239	231	222	214	207	199
- productie (1.000 ton)	414	419	394	380	358	353	348	345	339	333	329
Voor vleeskalveren	64	61	58	56	53	51	48	46	44	42	40
- productie (1.000 ton)	176	184	187	194	194	197	188	185	182	179	176
Voor varkens	262	248	234	221	209	197	187	177	167	158	149
- productie in (1.000.000 ton)	1,57	1,56	1,73	1,65	1,60	1,56	1,55	1,53	1,51	1,49	1,87
Voor schapen, geiten	196	193	190	187	185	182	179	176	174	171	168
- productie (1.000 ton)	11,6	12,4	13,5	12,1	11,9	10,8	9,8	9,3	8,8	8,4	8,0
Voor paarden	38	37	36	36	35	34	34	33	33	32	32
- productie in ton	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Aantal kleine slachterijen	1.491	1.424	1.375	1.328	1.283	1.240	1.197	1.157	1.117	1.079	1.042
- rundvleesprod. (1.000 ton)	33	32	30	29	29	28	28	27	27	27	26
- varkensvlees	23	22	21	20	20	20	20	20	20	20	20
- overig vlees	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Pluimveeslachterijen	59	58	55	54	53	52	50	48	47	46	45
- productie (levend)	737	777	769	800	822	807	815	824	831	840	848
Uitsnijderijen											
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Roodvleesuitsnijderijen	325	323	321	320	327	328	329	331	331	334	335
- productie in 1.000 ton	1.067	1.071	1.075	1.079	1.083	1.088	1.092	1.096	1.100	1.104	1.108
Pluimvee-uitsnijderijen	352	335	321	311	311	303	294	286	278	271	264
- productie (1.000 ton)	401	435	457	503	507	511	515	519	523	527	530
Visaanvoer	349	423	422	414	412	400	400	400	400	400	400
Visverwerkende bedrijven	51	50	47	47	47	47	46	46	46	45	45

Overzicht 2 (vervolg)

Uitvoer naar EU-landen	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000
Volwassen runderen (1.000)	28	37	49	145	25	25	23	23	22	22	21
Kalveren (1.000)	87	102	95	83	40	38	36	34	32	31	30
Biggen (mln.)	1,4	2,5	2,3	2,3	2,9	2,5	2,2	2,0	1,7	1,5	1,3
Slachtvarkens (mln.)	2,3	2,8	2,3	2,5	2,5	2,4	2,2	2,0	1,9	1,7	1,6
Schapen, geiten (1.000)	720	579	551	560	554	500	500	500	500	500	500
Paarden (1.000)	8	7	5	6	7	7	7	8	8	8	8
Eendagskuikens (mln.)	43	48	39	50	45	46	46	46	46	46	46
Overig pluimvee (mln.)	38	43	34	32	41	41	41	41	41	41	41
Invoer uit derde landen	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Runderen (1.000)	23	28	47	13	7	7	8	8	9	9	10
Paarden (1.000)	3	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3
Roodvlees (1.000 t.)	38	43	50	41	34	31	32	33	34	35	35
- producten	8	8	9	8	8	11	10	11	12	14	15
Pluimveevlees	4	7	6	8	8	8	8	9	9	10	10
- producten	3	4	4	6	6	6	7	7	7	7	7
Eieren en productie	9	6	6	3	2	2	2	2	2	1	1
Vleesafvallen	6	8	5	4	5	5	5	5	6	6	6
Vis en visproducten	93	85	130	121	129	146	165	186	211	238	275
Vismeel	80	93	94	273	76	98	96	94	93	91	90
Oliën en vetten	112	164	102	98	78	120	120	120	120	120	120

Overzicht 3 De uitkomsten bij geliberaliseerde handelsverhoudingen (scenario BG)

Ontwikkeling van de sectoren	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Rundveehouderij											
- bedrijven (1.000)	64,4	62,7	60,2	58,0	56,2	52,4	48,9	45,6	42,6	39,7	37,1
- aantal dieren (mln.)	5,1	4,9	4,8	4,7	4,7	4,6	4,5	4,4	4,4	4,3	4,2
Varkenshouderij											
- bedrijven (1.000)	27,9	26,9	26,8	24,0	22,3	21,9	19,9	18,8	17,8	16,8	16,0
- aantal dieren (mln.)	13,2	14,1	14,9	14,5	14,4	13,8	13,4	12,9	12,5	12,1	11,7
Paardenhouderij											
- bedrijven (1.000)	18,4	18,7	19,0	19,0	19,0	19,3	19,6	20,0	20,3	20,7	21,0
- aantal dieren (1.000)	77	86	92	97	100	105	110	120	130	140	150
Schapenhouderij											
- bedrijven (1.000)	25,0	25,6	25,3	23,0	21,6	18,7	16,0	13,7	11,8	10,2	9,0
- aantal dieren (mln.)	1,9	2,0	1,9	1,8	1,7	1,6	1,4	1,3	1,2	1,1	1,1
Pluimveehouderij											
- bedrijven	5.746	5.727	5.354	4.888	4.605	4.390	4.180	3.990	3.800	3.590	3.450
aantal dieren in mln.	94	99	96	92	90	90	91	92	93	94	95
Slachterijfase	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aantal grote roodvleesslachterijen											
Voor volwassen runderen	298	277	273	270	267	265	262	259	256	253	250
- productie (1.000 ton)	414	419	394	380	358	345	332	321	312	300	290
Voor kalveren	64	61	60	58	57	56	55	53	52	51	50
- productie (1.000 ton)	176	184	187	194	194	187	180	173	167	161	155
Voor Varkens	262	248	224	202	183	165	149	134	122	109	100
- productie (1.000.000 ton)	1,57	1,56	1,73	1,65	1,60	1,56	1,52	1,48	1,44	1,40	1,35
Voor schapen, geiten	196	193	168	146	127	111	96	84	73	63	55
- productie (1.000 ton)	11,6	12,4	13,5	12,1	11,7	11,0	10,2	9,5	8,9	8,2	7,7
Voor paarden	38	37	36	35	33	32	31	30	29	28	27
- productie (ton)	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Kleine slachterijen	1.510	1.424	1.342	1.266	1.195	1.126	1.062	1.000	944	890	840
- tot rundvleesprod. (1.000 ton)	33	32	30	29	26	26	25	23	22	21	20
- varkensvlees (1.000 ton)	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13
- overig vlees (1.000 ton)	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Pluimveeslachterijen	59	58	55	54	53	52	50	48	47	46	45
Productie (levend 1.000 ton)	737	777	769	800	822	807	814	821	828	835	841
Uitsnijderijen	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Roodvleesuitsnijderijen	319	323	327	330	334	338	341	344	349	352	355
- productie (1.000 ton)	1.067	1.071	1.082	1.095	1.106	1.119	1.130	1.143	1.156	1.168	1.181
Pluimveeuitsnijderijen	352	323	321	311	299	298	292	285	289	280	275
- productie (1.000 ton)	401	435	457	503	500	500	500	500	500	500	500
Vis aanvoer	349	423	422	414	400	400	400	400	400	400	400
Visverwerkende bedrijven	51	50	47	47	47	47	47	47	47	47	47

Overzicht 3 (vervolg)

Levende uitvoer naar EU-landen	jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Volwassen runderen (1.000)	27	37	49	45	25	24	24	23	23	22	22
Kalveren (1.000)	87	102	95	83	40	32	25	20	16	13	10
Biggen (mln.)	1,4	2,5	2,3	2,3	2,9	2,5	2,0	1,6	1,2	0,8	0,3
Slachtvarkens (mln.)	2,3	2,8	2,3	2,5	2,5	2,4	2,3	2,2	2,0	1,9	1,8
Schapen, geiten (1.000)	720	579	551	560	554	550	600	600	650	650	650
Paarden (1.000)	8	7	5	6	7	7	8	8	8	9	9
Eendagskuikens (mln.)	43	49	39	50	45	48	48	48	48	48	48
Overig pluimvee (mln.)	38	43	34	32	41	41	42	43	44	44	45
<hr/>											
Invoer uit derde landen	Jaar										
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Runderen (1.000)	23	28	47	13	7	7	8	8	9	9	10
Paarden (1.000)	3	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3
Roodvlees (1.000 ton)	38	43	50	41	34	36	41	43	47	50	52
- producten (1.000 ton)	8	8	9	8	8	9	11	15	16	22	23
Pluimveevlees (1.000 ton)	4	7	6	8	8	8	9	10	10	10	10
- producten (1.000 ton)	3	4	4	6	6	7	7	8	9	9	10
Eieren en productie (1.000 ton)	9	6	6	3	2	2	2	2	2	2	2
Vleesafvallen (1.000 ton)	6	8	5	4	5	5	6	6	7	7	8
Vis en visproductie (1.000 ton)	93	85	130	121	129	150	174	202	234	272	320
Vismeeel (1.000 ton)	80	93	94	273	76	96	93	90	86	83	80
Oliën en vetten (1.000 ton)	112	164	102	98	78	121	123	125	126	128	130

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond

De RVV heeft in verband met het te voeren (personeels)beleid behoefte aan meer en beter gefundeerde inzichten in de te verwachten ontwikkelingen die van invloed zijn op haar taak en stelt: "Het geven van garanties dat bij productie en afzet en dieren, levensmiddelen en andere producten van agrarische oorsprong is voldaan aan de eisen die van belang zijn voor de gezondheid van mens en dier en het welzijn van de dieren". Een belangrijk element voor het RVV-(personeels)beleid vormen de ontwikkelingen ten aanzien van relevante regelgeving. De inschatting van de tot 2001 te verwachten regelgeving en de uitwerking daarvan in de RVV-instructie en in normen zal door de RVV in overleg met de directie MKG zelf worden gemaakt. Daarnaast zijn van belang de ontwikkeling van de dierlijke productie in Nederland, evenals de in- en uitvoer van dergelijke producten. Ook het aantal te controleren productie- en slachtbedrijven, dat wil zeggen de concentratie-deconcentratieontwikkelingen zijn van invloed op de werkdruk van de RVV. Een laatste element dat hierbij een rol speelt, is de in de bedrijven gebruikte technologieën.

1.2 Doel

Tegen bovenstaande achtergrond heeft de Directie MKG van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij LEI-DLO gevraagd een pessimistische en een meer optimistische inschatting te maken van de ontwikkeling tot 2001 van de Nederlandse vee- en vleesproductie, van de uitvoer van vee en vlees en de invoer van producten van dierlijke oorsprong en van het aantal relevante bedrijven. De studie zou inzicht moeten geven in de volgende aspecten:

- a. de te verwachten ontwikkelingen van de veestapel en het aantal agrarische productiebedrijven in de rood- en pluimveevleessector;
- b. de te verwachten ontwikkelingen van het aantal slachtingen en van de uitsnijding van rood- en pluimveevlees;
- c. de ontwikkeling van het aantal slachterijen en uitsnijderijen voor rood- en pluimveevlees;
- d. de ontwikkeling van de uitvoer van levende runderen en varkens naar andere landen binnen de EU;
- e. de ontwikkeling van de invoer van vee, vlees en andere producten van dierlijke oorsprong uit derde landen.

1.3 Aanpak

Bij het uitvoeren van de studie zal voor de diverse onderdelen de volgende werkwijze worden toegepast.

Begonnen wordt met het bepalen van de drijvende krachten achter de verschillende ontwikkelingen. LEI-DLO zal hierbij gebruik maken van zijn kennis hierover uit andere scenariostudies (Voorbij het verleden, Varkens op het Kruispunt en dergelijke) en van gesprekken met deskundigen uit de sector. Verder zal ook gebruik worden gemaakt van de bij de Directie MKG en de Dienst RVV aanwezige kennis. In het bijzonder zal bij het bepalen van de drijvende krachten aandacht worden besteed aan het prijs- en marktbeleid, het handelsbeleid en het milieubeleid. Ook zal worden gekeken naar ontwikkelingen bij de consumenten en in de technologie.

De verschillende mogelijke ontwikkelingen van de drijvende krachten zullen worden gebundeld in scenario's. Daarin zal naast een optimistisch ook een meer pessimistisch vooruitzicht tot uiting komen. Bij het opstellen van de scenario's is gebruik gemaakt van de kennis uit andere scenariostudies en van de van deskundigen verkregen informatie. Op basis daarvan zijn voor de verschillende scenario's en jaren de te prognostiseren grootheden gekwantificeerd.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. Nadat in hoofdstuk 1 de achtergrond, het doel en de werkwijze zijn beschreven, wordt in hoofdstuk 2 ingegaan op de drijvende krachten en de kenmerken van scenario's. In de daarop volgende hoofdstukken worden de recente ontwikkelingen en de prognoses tot 2001 voor de verschillende veehouderijsectoren en voor de visserij nader toegelicht.

2. DRIJVENDE KRACHTEN EN SCENARIO'S

2.1 Drijvende krachten

Op de toekomstige ontwikkelingen in de agrarische sectoren is een groot aantal factoren van invloed. Deze factoren worden hier aangeduid met het begrip "drijvende krachten". Het gaat daarbij om veranderingen in beleid ten aanzien van de landbouw, van het milieu en van het dierenwelzijn en om veranderingen in de markten en in de beschikbare techniek. Tot 2001 zal de Nederlandse vee- en vleessector ongetwijfeld beïnvloed worden door een of meer van de hierboven vermelde krachten. Soms zal het gaan om veranderingen die vanuit de sectoren zelf worden aangedragen, bijvoorbeeld om de concurrentiekracht te vergroten, maar het kunnen ook reacties zijn op wijzigingen van de marktverhoudingen of van voorwaarden die van overheidswege worden opgelegd. Op basis van de huidige kennis is het duidelijk, dat tot 2001 de vee- en vleessector beïnvloed zal worden door de volgende krachten.

Technische ontwikkelingen

- Het tempo van technologische vooruitgang, waarbij in het bijzonder de automatisering en robotisering van belang zijn, evenals technische oplossingen die een positieve invloed hebben op het milieu, op het dierenwelzijn en op de concurrentiekracht.
- De biotechnologie draagt voorts in zijn algemeenheid bij tot een doelmatigere productiewijze.

Marktkundige veranderingen

- De internationalisering van de markt, van de handel en van de productie.
- De versterkte trend in de consumentenvoorkeur naar veilig, gezond, gemakkelijk en gevarieerd eten. De productontwikkeling wordt hierdoor van grote betekenis, maar ook systemen van kwaliteitszorg (certificering, dieiergezondheidsprogramma's, IKB). Ook zal de consument gaan vragen om meer informatie over het product en de productiewijze.
- De groeiende voorkeur voor maaltijden uit andere landen en culturen, waardoor de vraag naar producten uit andere landen toeneemt.
- De wijze van inkopen van de consumenten; een nog toenemende voorkeur voor "one stop shopping", waardoor de marktpositie van de grootwinkelbedrijven sterker wordt.

Beleidsmatige aanpassingen

- De aanpassing van het markt- en prijsbeleid van de EU, de Mac Sharry-hervorming en de aanpassing aan de nieuwe WTO-regels.
- De sanitaire regelgeving vanuit de EU om besmettelijke ziekten te voorkomen en om geen hormoongebruik toe te staan.
- De invoering van welzijnsregels van de dieren voor de veehouderijsystemen en bij het transport van dieren.
- De uitbreiding van de Europese Unie met mogelijk Oost-Europese landen. De verruiming van de invoermogelijkheden voor de Oost-Europese landen heeft gevolgen voor de exportmogelijkheden van Nederlandse producten. Daarnaast zullen gemakkelijker dan tot nog toe producten via Nederland worden doorgevoerd naar exportbestemmingen.
- De verdere aanscherping van het milieubeleid voor mest en ammoniak met het oog op een duurzame landbouw.
- Bij dit alles is van invloed dat de sturende rol van de overheid een verandering ondergaat. Het overheidshandelen is meer gericht op het scheppen van de kaders

waarbinnen het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties hun wegen kiezen.

Versterking van de concurrentiepositie

- Het streven naar integrale ketenbeheersing en verbetering van de samenwerking in ketens ten einde suboptimale oplossingen te vermijden.
- De versterking van de Nederlandse positie als distributieland; bij diverse producten hebben de Nederlandse handels- en vervoersbedrijven al een sterke positie bij de levering aan buitenlandse afnemers. In aanvulling op Nederlandse producten worden daarbij ook producten van buitenlandse herkomst geleverd. Bij een beperking van de Nederlandse productie of bij verruiming van de handelsmogelijkheden met derde landen zal men hiervan gebruik kunnen maken. De sterke positie van Nederland als poort van Europa (Rotterdam, Schiphol) is onder meer al gebleken bij de invoer en doorvoer van groente, bloemen en vis.

2.2 Drie scenario's

Hoewel al veel bekend is over de drijvende krachten waarmee rekening moet worden gehouden, is lang niet altijd duidelijk welke invloed deze elk voor zich en in verhouding tot elkaar in de toekomst precies zullen hebben. Om een beeld van de toekomst te krijgen, kan men aangeven in welke richting de ontwikkelingen zich hoogstwaarschijnlijk zullen gaan om vervolgens aan te geven binnen welke grenzen de werkelijke situatie in 2001 zal vallen. Dit laatste gebeurt door scenario's op te stellen met uiteenlopende uitgangspunten en veronderstellingen.

Het doel van de scenario's is een beeld te schetsen van de bandbreedte waarbinnen de productie en de in- en de uitvoer in de vee- en vleessector zich in 2001 zullen kunnen bevinden. Hiervoor zijn drie scenario's opgesteld die met elkaar een overzicht geven van de variatiemogelijkheden van de ontwikkelingen en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor de onderhavige sector.

Gekozen is voor aansluiting bij de LEI-DLO- en IKC-studie "Voorbij het verleden". Daarin zijn voortbouwend op de studie van het Centraal Plan Bureau "Nederland in drie-voud", drie mogelijke toekomstbeelden voor de Nederlandse agribusiness 1990-2015 uitgewerkt. Deze worden getypeerd door: een protectionistisch Europees beleid met weinig economische groei (GS), een verdere uitbouw van de Europese samenwerking met voortgaande economische groei (ER) en een liberalisering van de wereldhandel met krachtige economische groei (BG). In de scenario's zijn veronderstellingen over de algemene economische ontwikkeling (inclusief de vraagontwikkeling), het door de overheid gevoerde economische, sociale en handelsbeleid, evenals over het gevoerde beleid met betrekking tot landbouw, milieu en technologie opgenomen. Gegeven deze veronderstellingen worden uitspraken gedaan over de omvang van de agrarische productie en de veestapel. In het bijzonder zal gebruik worden gemaakt van de resultaten van bovengenoemde studie tot het jaar 2005. Hier wordt een korte typering van de hoofdelementen van elk scenario gegeven. Deze is ontleend aan genoemde studie (De Groot et al., 1994).

A: Protectionistisch Europees beleid met weinig economische groei: Global Shift (GS)

Het vrije marktperspectief, waarop dit scenario is gebaseerd, gaat ervan uit, dat ondernemers en hun visies een cruciale rol spelen in het proces van economische ontwikkeling. Zij zijn de bron van nieuwe technologische ontwikkelingen, waarbij de onderlinge concurrentie bepaalt welke ideeën uiteindelijk succesvol zijn. De taak van de overheid ontbreekt vrijwel geheel en is in maximale omvang beperkt tot de zorg voor collectieve goederen (defensie, infrastructuur) en het corrigeren van het marktmechanisme ten aanzien van ongewenste externe effecten.

Op wereldniveau is er een zeer dynamische technologische ontwikkeling, waarbij vooral de VS, Japan en de opkomende Dynamische Aziatische Economieën garen spinnen.

Europa is niet opgewassen tegen de vernieuwende en concurrerende krachten uit de andere gebieden en kiest voor een protectionistisch handelsbeleid. Dit leidt tot verdeeldheid in de EU en tot stagnatie van het integratieproces (bijvoorbeeld geen EMU en geen toetreding van Oost-Europese landen). De ontwikkelingen in de EU hebben een negatieve invloed op die in Oost-Europa en Afrika, resulterend in een grote stroom immigranten uit deze landen, waardoor de politieke en sociale spanningen verder oplopen. De stagnatie duurt tot 2005, dan worden pas de noodzakelijke hervormingen doorgevoerd.

Het gevoerde landbouwbeleid volgt in eerste instantie de oorspronkelijke Mac Sharry-hervormingen, maar loopt vast omdat de budgettaire lasten niet kunnen worden opgebracht. Dit leidt tot paniekvoetbal. Zo wordt in het jaar 2000 het melkquotum met 10% extra verlaagd. Tevens wordt besloten tot rebalancing, waarbij de heffing op graanvervangers de relatieve omvang van de heffing op voedergranen volgt, zodat het prijsverschil tussen granen en graanvervangers verdwijnt. In 1996 wordt een Buitengewone Voedsel Belasting (BVB) van 6% ingevoerd om de kosten van het landbouwbeleid te dekken. De BVB wordt aan de boeren uitbetaald via prijstoeslagen voor een vast productiequotum. Na 2000 nemen de gevolgen van het beleid desastreuze vormen aan, er volgt dan een aanpassing in de richting van het vrije marktperspectief. De verstarring bij de landbouw is echter dermate groot, dat daadwerkelijke hervormingen tot 2015 uitblijven.

Milieumaatregelen

In dit scenario gaat het om een nationaal beleid. Internationale coördinatie komt immers niet van de grond. Nederland streeft ernaar het in het standaardpakket beschreven milieubeleid uit te voeren, maar de bereidheid de regels na te leven en het draagvlak ervoor is beperkt. Daarom wordt via aanvullende maatregelen getracht de doelstellingen toch te halen. Dit aangepaste pakket is hieronder weergegeven. De grondonttrekking is geringer dan in ER, namelijk 0,3%. Door de financiële problemen van de overheid wordt tot 2015 maar 80.000 ha grond onttrokken voor natuurontwikkelingsgebied (40.000 ha), bos (5.000 ha) en reservaatgebied (35.000 ha).

Nutriënten

- standaardpakket met;
- handhaving mestproductierechten;
- verplaatsing mestproductierechten alleen van overschot- naar tekortgebieden met een korting van 25%.

Verzuring

- emissiearme stallen (zowel voor intensieve als grondgebonden veehouderij) verplicht;
- mestopslag, afdekken mestopslag en emissiearme toepassingen blijven verplicht.

Energie

- standaardpakket;
- stijging gasprijs met circa 2,9% per jaar.

Gewasbescherming

- standaardpakket.

Technologie

De bovengrenzen aan de productieomvang in de veehouderij en de akkerbouw doen de stimulans tot schaalvergroting wegvallen. Bovendien blijft door de geringe werkgelegenheid buiten de landbouw de aanwezige arbeid zo lang mogelijk in de landbouw. De geringe financiële mogelijkheden van de overheid zorgen voor een geringe aandacht voor onderzoek en ontwikkeling van nieuwe technieken. Hierdoor worden relatief weinig arbeidsbesparende en schaalvergrotenende technieken ontwikkeld en toegepast. Dit uit zich in een minder snel stijgende productiviteit dan volgens het ER-scenario. De gemiddelde

productiviteitsstijging per koe bedraagt circa 1,2% per jaar, terwijl die in de intensieve veehouderij, waarin de nadruk vooral op verlaging van de kostprijs ligt, met 0,8% nauwelijks afwijkt van die onder ER (circa 0,9% per jaar).

Arbeid

Tot 2000 blijft het bestaande arbeidsmarktbeleid intact. Dan volgt een grote aanpassing om de stijgende werkloosheid en de immigratie uit Oost-Europa en Afrika het hoofd te kunnen bieden. De lonen worden verlaagd, het sociale zekerheidsstelsel ingekrompen en de wig tussen bruto- en nettolonen verkleind. Dit roept zowel extra vraag als extra aanbod op, waardoor de vervulling van seizoenarbeid nauwelijks problemen oplevert. Wel neemt de kloof tussen hoge en lage inkomensgroepen toe.

B. Verdere uitbouw van Europese samenwerking met voortgaande economische groei: European Renaissance (ER)

Overheidscoördinatie is de groeibepalende factor omdat op die wijze verstoringen en onevenwichtigheden in de economie worden gestabiliseerd. Op macroniveau wordt ervan uitgegaan, dat het marktmechanisme niet tot een evenwicht leidt. De overheid heeft daarom een centrale rol met betrekking tot het monetair en budgettair beleid, tot de regelgeving voor de arbeidsmarkt en voor de markten van goederen en diensten en bij de subsidiëring van het onderzoek en van de technologieontwikkeling en van het onderwijs.

In dit scenario wordt in West-Europa de eenwording van de Europese markt een feit en komt de EMU nog voor 2000 tot stand. Geleidelijk worden Centraal Europa en EVA-landen geïntegreerd. De afzetmogelijkheden voor West-Europa in die landen zijn vanwege de tekortschietende koopkracht voor onze producten met veel toegevoegde waarde, gering. De stijging van de eigen productie benutten de Centraal en Oost-Europese landen voor zowel de eigen consumptie als voor de export. Dit laatste betreft vooral bulk producten.

Europa maakt een gunstige economische ontwikkeling door. Grensoverschrijdende problemen op het gebied van milieu, energie en samenwerking met Oost-Europa worden op EU-niveau aangepakt.

Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)

De Mac Sharry-hervorming wordt uitgevoerd. Dit betekent dat om de productie in de hand te houden de prijsgaranties worden verlaagd en een aantal specifieke maatregelen wordt getroffen. Het inkomensverlies voor de boeren wordt opgevangen door productspecifieke toeslagen.

Voor de vee- en vleessector betekent dit, dat door de sterk verlaagde graanprijzen de krachtvoerkosten zullen dalen. Verder zal de garantieprijs voor boter met 5% en die voor rundvlees met 15% dalen. Veehouders kunnen diertoeslagen krijgen voor zoogkoeien en stieren tot een aantal dieren dat overeenkomt met 2 gve per hectare voederareaal. Ook melkkoeien en premiegerechtigde ooien tellen bij deze berekening mee. Deze veedichtheidsnorm geldt niet voor boeren die voor ten hoogste 15 gve premie aanvragen. Per bedrijf kan verder maar voor maximaal 90 stieren premie worden aangevraagd (90 ecu per dier op leeftijd van 10 tot 22 maanden). Voor zoogkoeien is de premie 120 ecu per dier. Omdat extensieve rundveebedrijven (veedichtheid maximaal 1,4) het minst van de verlaagde graanprijzen profiteren krijgen ze een extra toeslag van 30 ecu per dier. Als de totale premieaanvragen uit de regio de maximaal mogelijke aanvragen behorend bij een referentiejaar uit de periode 1990-1992 te boven gaan, wordt de premietoerekening proportioneel gekort.

Het aantal ooien waarvoor maximaal premie kan worden verkregen, wordt gelijk gesteld aan de feitelijk aanwezige ooiestapel in een referentiejaar uit de periode 1989-1991. Bovendien kan voor maximaal 500 ooien (in probleemgebieden maximaal 1.000) de

volle premie worden gekregen; voor eventuele overige ooiën wordt de helft van de premie toegekend.

Milieu, natuur en landschap

In dit scenario coördineert de EU het beleid op dit gebied. De in de loop van de jaren negentig geformuleerde doelstellingen met als grondbeginsel duurzaamheid, bepalen het te nemen pakket maatregelen. Dit noemen we het standaardpakket (zie hieronder). Hoewel Nederland bij de invoering van maatregelen voorop loopt, betekent dit alleen op korte termijn een concurrentienadeel. Voor de continentale aanpak van natuur- en landschap wordt een Europese Ecologische Hoofdstructuur (EEHS) ontwikkeld. Daarbij wordt gemikt op het zoveel mogelijk scheiden van de functies agrarische productie, natuur, landschap en dergelijke. Dit betekent dat tot 2015 circa 140.000 ha grond aan de landbouw wordt onttrokken, namelijk 80.000 ha voor reservaatgebieden, 50.000 ha voor natuurontwikkelingsgebieden en 10.000 ha voor bosontwikkelingsgebieden. Verder komt er 100.000 ha beheersgebied. In deze laatste gebieden zijn landbouw en natuur wel verweven. Gemiddeld per jaar wordt in dit scenario voor genoemde bestemmingen en voor woningen, bedrijven en wegen 0,5% van de grond aan de landbouw onttrokken.

Standaardpakket milieumaatregelen

Nutriënten

- afschaffen mestproductierechten per 1-1-97;
- evenwichtsbemesting (aanvoer=afvoer+onvermijdelijke verliezen). Onvermijdbaar verlies maximaal 5 kg P per jaar per hectare;
- overschotshemming: f 35,- per kilogram P_2O_5 en f 2,- per kilogram N;
- voorschriften uit lozingsbesluit bedekte teelten worden ingevoerd.

Verzuring

- doelvoorschriften en heffing NH_3 -emissie; grondgebonden veehouderij, akker- en tuinbouw maximaal 30 kg NH_3 per hectare. Overschrijdingsheffing f 35,- per kilogram;
- voor intensieve veehouderij gelden NH_3 emissiemaxima per dierplaats uit AmvB huisvesting (geldt vanaf 2005 voor alle bedrijven).

Energie en CO_2

- Meerjarenafspraak tussen overheid en bedrijfsleven: instrumenten zijn onder andere subsidie voor warmte/kracht-koppeling, en inspanningen ten aanzien van voorlichting, onderwijs en onderzoek;
- kosten van Meerjarenafspraak (MJA) gefinancierd via heffing op gasprijs grootverbruiker van 0,7 cent/ m^3 ;
- stijging energieprijzen tot 2005 met ongeveer 2% per jaar;
- stijging gasprijzen met 2,8% per jaar.

Gewasbeschermingsmiddelen

- bestuursovereenkomst MJP-G van overheid en bedrijfsleven; afspraken over vermindering gebruik, afhankelijkheid en emissie van bestrijdingsmiddelen;
- regulering grondontsmetting;
- AmvB open teelt en bedekte teelt van toepassing;
- nultoleranties zoveel mogelijk vervangen door specifieke tolerantieniveaus.

Technologie

Het tempo van de technologische ontwikkeling is vergelijkbaar met dat uit het verleden. Doordat de maatschappelijke acceptatie achterblijft bij de technische mogelijkheden wordt de moderne biotechnologie maar spaarzaam toegepast. Men richt zich vooral op schaalvergroting in plaats van op geheel nieuwe technieken. Hierdoor komt de industriële

mestverwerking onvoldoende van de grond, terwijl er veel aandacht is voor het verbeteren van de verteerbaarheid door het toevoegen van enzymen. Dit laatste resulteert in een vermindering van de P-excretie met 20% bij melkvee en van 33-50% in de intensieve veehouderij. Door beter management en genetische vooruitgang stijgt de melkproductie per koe met 1,5 tot 1,6% per jaar. In de intensieve veehouderij bedraagt de productiviteitsstijging circa 0,9% per jaar.

Arbeid

De verschuiving van overheidsstaken naar Brussel heeft geleid tot een heroriëntatie van de rol van de overheid. Hierdoor is het arbeidsmarktbeleid omgevormd en gericht op het aan werk helpen van laaggeschoolden. Door versobering van uitkeringen en versterking van financiële prikkels is het aanbod van seizoen- en laaggeschoolde arbeid gestegen. Ook de wig tussen bruto- en nettolonen is meer in lijn met het Europees gemiddelde gebracht. Vooral de tuinbouw kan hierdoor beter concurreren.

C. Liberalisering van de wereldhandel met krachtige economische groei: Balanced Growth (BG)

In dit scenario wordt een evenwicht bereikt tussen het coördinatieperspectief van ER, het vrije-marktperspectief van GS en het evenwichtsperspectief. Dit laatste gaat uit van een perfect functionerend marktmechanisme en van een overheid die zich beperkt tot het leveren van collectieve goederen en het corrigeren van het marktmechanisme voor onbenutte of ongewenste externe effecten. In deze visie worden R(earch) en D(evelopment) slechts gesubsidieerd voorzover de baten ten goede komen van derden en is voor sociale verzekeringen geen plaats. De individuen worden geacht hier zelf voor te kunnen zorgen.

In dit scenario kennen we een krachtige multipolaire economische groei, waarbij tevens belangrijke vorderingen worden gemaakt op de weg naar een ecologisch duurzame ontwikkeling. De economische ontwikkeling vraagt niet meer energie. Bovendien is het beleid gericht op het tegengaan van de ontbossing en op de herbebossing. Hierdoor is de emissie van CO₂ in 2015 25% lager dan in 1990.

Op mondiaal niveau wordt er samengewerkt om de milieuproblemen aan te pakken via marktconforme maatregelen. Verder worden er voorwaarden geschapen voor een dynamische technologische ontwikkeling, concurrentie op markten en vrije internationale handel. In Europa wordt hierop ingespeeld door de marktwerking te stimuleren en een systeem van economische prikkels te ontwikkelen. Verder wordt de rol van de overheid bij de sociale zekerheid teruggedrongen.

Landbouwbeleid

Het GLB wordt geleidelijk aan afgebroken door in 1996 de interventieprijs met 10% te verlagen en daarna met 2% per jaar, zodat de bescherming aan de buitengrens in 2015 vrijwel verdwenen is. Verder wordt in 1996 het melkquotum afgeschaft en worden geen producenten-, consumenten- en importsubsidies meer gegeven. Alleen zittende boeren worden voor het inkomensverlies gecompenseerd. De hoogte daarvan wordt vastgesteld op basis van een historische referentie jaar. Dit bevordert de uitstroom van zittende boeren en de schaalvergroting. Dit laatste wordt ook positief beïnvloed door het hoge tempo van een arbeidsbesparende technische vooruitgang.

De prijzen tenderen door de afbouw van de protectie naar het wereldmarktniveau. Deze komen door de liberalisering van de handel overigens op een hoger niveau te liggen. Bij de uitwerking van het GATT-akkoord worden ook de fytosanitaire eisen geüniformeerd en worden contingenten afgebouwd. De internationale handel heeft daardoor vooral plaats via de prijs-kwaliteitsverhouding. Een remmende factor op de uitbreiding van de internationale handel vormen de hoge energieprijzen, die een gevolg zijn van de wereldwijde energiebelasting.

De internationale handel stimuleert ook de hervormingen in Oost-Europa. Deze landen worden al snel concurrerend voor traditionele onbepaalde producten en kopen dankzij de stijging van het inkomen ook meer producten met toegevoegde waarde. Doordat ook Afrika en Zuid-Amerika meer mogelijkheden voor afzet in Europa krijgen neemt de concurrentie op de bulkmarkten sterk toe en heeft Europa een extra prikkel om zich toe te leggen op kwaliteitsproducten.

Milieubeleid

Ook hier zien we internationale samenwerking bijvoorbeeld ten aanzien van de wereldwijde energieheffing, waardoor in Nederland de gasprijs tussen 1993 en 2015 verdrievoudigd. Ook op Europees niveau is er sprake van een gezamenlijke aanpak met vooral meer marktconforme prikkels. Aanvullend zullen gezondheid, welzijn en natuur duidelijke randvoorwaarden bij de productie gaan vormen.

Met betrekking tot natuur en landschap wordt op mondiaal niveau samengewerkt, waarbij een Mondiale Ecologische Hoofdstructuur (MEHS) wordt ontwikkeld. De rol van Nederland hierbij lijkt op die bij de EEHS. Er zal tot 2015 140.000 ha grond aan de landbouw worden onttrokken (50.000 ha natuurontwikkelingsgebied, 10.000 ha bos en 80.000 ha reservaatgebied) en verder zal voor 100.000 ha een beheersovereenkomst worden afgesloten. Verder ontstaan allerlei regionale natuur- en landschapsorganisaties die marktgericht in natuur en landschap gaan voorzien en met elkaar concurreren om de consumentengulden. De inkomsten worden gebruikt om boeren te betalen voor het leveren van een bepaalde natuur of een bepaald landschap. Op deze wijze wordt nog eens 100.000 ha aan de landbouw onttrokken. Omdat ook de behoefte aan grond voor niet-agrarische doelen zal groeien, wordt nog eens 110.000 ha aan de landbouw onttrokken. In dit scenario wordt per jaar 0,85% van de grond aan de landbouw onttrokken.

Pakket milieumaatregelen

Nutriënten

- zie standaardpakket.

Verzuring

- zie standaardpakket.

Energie

- CO₂-heffing op wereldniveau;
- stijging energieprijzen met 3,5% tot 2005;
- stijging gasprijzen met 9,5% per jaar.

Gewasbescherming

- standaardpakket +;
- regulerende heffing op bestrijdingsmiddelen ten hoogte van 30% van het huidige prijsniveau: deze wordt geïnd bij de levering van gewasbeschermingsmiddelen.

Technologie

In dit scenario is er sprake van een hoog tempo van technologische ontwikkeling, gericht op schaalvergroting en kennisintensieve productie. De kostenverhouding tussen arbeid en kapitaal maakt dat de bedrijven veel aandacht voor onderzoek hebben. Bovendien is de maatschappelijke acceptatie groot. Dit uit zich in een algemene toepassing van biotechnologie gericht op gezondheid en vermindering van de milieubelasting. Ook wordt veel informatietechnologie toegepast, met name ter verbetering van het management en voor ketencoördinatie. De stijging van de melkproductie per koe is gelijk aan die in ER 1,5% tot 1,6%. Hetzelfde geldt voor de productiviteitsstijging in de intensieve veehouderij (0,9%).

Door de sterke groei van de wereldeconomie is arbeid schaars en duur. Hierdoor krijgen mechanisatie en schaalvergroting een extra impuls.

2.3 Bruikbaarheid van de scenario's

Bij de opstelling van de scenario's zijn uitgaande van algemene ontwikkelingen, van trends en van onder meer bedrijfstakstudies een aantal ontwikkelingslijnen tot 2005 ingeschat. Het vertrekpunt lag daarbij veelal omstreeks 1992. Dit was ook het geval bij de ontwikkeling van het aantal slachterijen en van de uitsnijderijen. Voor de indeling naar omvang en naar diersoort was geen actuelere informatie beschikbaar.

Inmiddels blijkt een deel van in de scenario's genoemde beleidsaanpassingen nog niet te zijn ingevoerd. Zo wordt er in het BG-scenario van uitgegaan dat de superheffing in 1996 zou worden afgeschaft. Omdat dat niet het geval is, is niet te verwachten dat in het BG-scenario reeds in 2001 de daarmee samenhangende productieveranderingen zullen zijn verwezenlijkt.

Anderzijds is het niet waarschijnlijk dat alsnog een ernstige Europese stagnatie aanleiding zou kunnen vormen voor het pessimistische GS-scenario. Als er stagnatie zou optreden, zullen de daarmee verband houdende verminderingen pas na 2001 de omschreven omvang bereiken.

Het meest waarschijnlijk is op dit moment een voortzetting van de eerdere ontwikkelingen op basis van het ER-scenario. Dit neemt niet weg dat voor enkele onderdelen van de veehouderij en de agribusiness reeds de richting van het BG-scenario wordt ingeslagen, terwijl daarnaast voor enkele sectoren een toekomstbeeld kan opdoemen dat aansluit bij het GS-scenario.

3. RUNDVEE

3.1 Aantal runderen

De rundveestapel in Nederland is in de periode 1985-1995 met in totaal 11% afgenomen. Dit was een gevolg van de vermindering van het aantal koeien met 28% en een vermindering van het jongvee met 20%. De vleeskalverenhouderij nam in die periode daarentegen met bijna 5% toe, terwijl het aantal mestrunderen zelfs met 80% groeide.

Onder invloed van met name aanpassingen in het markt- en prijsbeleid en de veranderingen in de wereldhandel zal de melkveestapel in de komende jaren verder inkrimpen. De omvang van de inkrimping verschilt bij de eerder beschreven mogelijke toekomstbeelden.

Het GS-scenario duidt op ontwikkelingen waarbij de economische ontwikkeling in Europa in vergelijking met die in andere werelddelen stagneert. Bij ER is er een sterke Europese groei en bij BG houden de ontwikkelingen in Europa gelijke tred met die in de overige delen van de wereld.

Bepalend voor de omvang van de rundveehouderij is onder meer het toepassen van een quoteringssysteem. Bij de ER-situatie wordt het bestaande quoteringssysteem in zijn huidige vorm gehandhaafd. Bij GS worden de quota verder verkleind en in de BG-situatie wordt het stelsel onder invloed van de wereldmarkt afgeschaft.

De omvang van de melkveestapel wordt behalve door het markt- en prijsbeleid ook bepaald door de ontwikkeling van de productiviteit. Bij het GS-scenario stijgt de melkproductie per koe iets minder (1,2% per jaar) dan bij het ER- en het BG-scenario (1,5% per jaar). Bij het BG-scenario zal de liberalisatie van de handel en het verdwijnen van de quota leidt tot een betere concurrentiepositie van Nederland; de afname van de melkveestapel zal dan beperkt zijn.

De vleeskalverensector zal in 2001 volgens alle scenario's door de geringere melkveestapel in de EU kleiner zijn, terwijl de import uit derde landen onvoldoende perspectief zal bieden.

Bij de ontwikkeling van de rundvleesproductie speelt de verandering van het EU-markt- en prijsbeleid een belangrijke rol. De te verwachten daling van de interventieprijs in ER- en BG-scenario's leidt tot een verdere teruggang van de rentabiliteit. Een inkrimping van de sector zal het gevolg zijn. Deze is het kleinst in ER. In dat scenario wordt uitgegaan van een handhaving van het huidige beleid, terwijl in BG compensatie plaats vindt doordat meer mestrunderen gehouden worden ten behoeve van natuurbeheer. In GS worden relatief hoge prijzen voor EU producten gecompenseerd door strikte quotaregelingen. Voor de schapenhouderij gelden dezelfde overwegingen. Voor de verschillende rundveesoorten is dus een sterk verschillend ontwikkelingspad te verwachten.

Overeenkomstig de gekozen scenario's wordt een geringe dan wel een sterke vermindering van de rundveestapel verwacht. Gemeten in gve is deze het grootst bij het GS-scenario, namelijk - 18%. Bij het ER-scenario loopt de rundveestapel het minst terug (-2%). Wel treden er verschuivingen op. Zo worden er meer vleesrunderen en minder vleeskalveren aangehouden dan bij GS.

De veranderingen bij BG liggen daartussen in met een daling van circa 8%. De vleesveesector en die van de vleeskalveren krimpen veel meer dan die van het jongvee en van het melkvee. De melkveestapel blijft ongeveer op de huidige omvang.

Tabel 3.1 Aantal runderen (x 1.000) in de periode 1991 tot 2001

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Melkvee											
- GS	1.852	1.775	1.747	1.698	1.708	1.660	1.610	1.570	1.530	1.500	1.460
- ER	1.852	1.775	1.747	1.698	1.708	1.690	1.670	1.660	1.640	1.640	1.630
- BG	1.852	1.775	1.747	1.698	1.708	1.700	16.90	1.680	1.670	1.660	1.650
Jongvee en stieren											
- GS	1.776	1.715	1.614	1.579	1.587	1.528	1.567	1.482	1.358	1.307	1.258
- ER	1.776	1.715	1.614	1.579	1.587	1.582	1.577	1.572	1.568	1.563	1.558
- BG	1.776	1.715	1.614	1.579	1.587	1.561	1.536	1.512	1.488	1.464	1.440
Vleeskalveren											
- GS	622	638	656	690	669	651	633	616	599	583	568
- ER	622	638	656	690	669	664	660	654	650	645	641
- BG	622	638	656	690	669	651	633	616	599	583	568
Vleesvee											
- GS	813	792	780	749	687	657	629	602	576	551	527
- ER	813	792	780	749	687	695	705	714	723	733	742
- BG	813	792	780	749	687	669	653	637	621	605	590
Totaal rundvee											
- GS	5.062	4.920	4.797	4.716	4.654	4.496	4.339	4.270	4.063	3.941	3.813
- ER	5.062	4.920	4.797	4.716	4.654	4.631	4.612	4.600	4.581	4.507	4.571
- BG	5.062	4.920	4.797	4.716	4.654	4.581	4.502	4.435	4.368	4.312	4.248

3.2 Aantal bedrijven met runderen

Het aantal bedrijven met rundveehouderij vermindert sneller dan het aantal dieren. In de periode 1990-1995 bedroeg de vermindering circa 3% per jaar. Vooral het aantal melkveehouders is sterk teruggelopen. In de periode 1985-1990 nam het aantal bedrijven met vleesrunderen zelfs toe doordat men op een aantal bedrijven overging van melkvee op mestvee. Vanaf 1990 vermindert ook het aantal rundveemesters. De slechtere rentabiliteit van de rundvleesproductie is hiervoor de reden. Ook het aantal bedrijven met kalveren nam tussen 1985 en 1995 door schaalvergroting geleidelijk af.

De ontwikkeling van het aantal bedrijven met rundvee is een saldo van enerzijds de beëindiging van de veehouderij en soms van het bedrijf en van anderzijds de toetreding van nieuwe veehouders. In de huidige omstandigheden gaat het veelal om de beëindiging van de veehouderij, waarna het bedrijf in afgeslankte vorm wordt voortgezet of wordt opgeheven.

Factoren als de bedrijfsomvang, de leeftijd van het bedrijfshoofd en de aanwezigheid van een opvolger spelen bij het bedrijfsbeëindigingsproces een belangrijke rol. De toetreding van nieuwe veehouders zonder bedrijfsovername is door de mestwetgeving vrijwel uitgesloten. De melkveehouderij is bovendien nog geheel afgeschermd door de melkquoteringsregeling. Bij de vleeskalverenhouderij - die vooral belangstelling ondervindt op bedrijven met een kleine oppervlakte - speelt de milieuwetgeving met betrekking tot mest en ammoniak naast de huisvestingsregels in verband met dierenwelzijn een belangrijke rol. Alleen het houden van jongvee en mestvee door bedrijven met veel grond is niet aan hoeveelheidsbeperkingen gebonden. De belangstelling van bedrijven in de grondgebonden richtingen zoals akkerbouwers om deze diersoorten te gaan houden is als gevolg van de teruggelopen rentabiliteit gering. Bij de bestaande rendement verwachtingen zal de belangstelling uiterst beperkt blijven.

Bij het ER-scenario, waarin een voortzetting van het huidige beleid is verondersteld, kan het aantal bedrijven in 2001 worden benaderd via het doortrekken van de huidige trend. Dit kan als volgt worden benaderd: uitgaande van de leeftijdsopbouw en de aanwezigheid van een bedrijfsopvolger bij veehouders van 50 jaar en ouder met een "graas-dierbedrijf" kan worden verwacht dat het aantal hoofdberoepsbedrijven aanzienlijk zal verminderen. Daarentegen zal het aantal nevenberoepsbedrijven en het aantal bedrijven rustende veehouders vrijwel gelijk blijven. Bij deze categorieën kan het gaan om bedrijven met grotere aantallen dieren dan tot dusverre. Enerzijds omdat er op deze bedrijven

reeds wat grotere eenheden voorkwamen en anderzijds omdat er ook jongeren zullen zijn die een eenheid rundvee als nevenactiviteit houden terwijl zij elders werkzaam zijn.

Bij het ER-scenario kan het aantal melkveebedrijven in 2001 dus worden geschat op 82% van het aantal in 1993 (zie tabel 3.2), dat wil zeggen op 30.700 stuks. Het aantal vleeskalveren bedrijven zal circa 1.900 bedragen en het aantal bedrijven met overig rundvee 14.500.

In GS zal het aantal bedrijven met rundvee minder afnemen (circa 18%), omdat het prijsniveau hoger is en de werkgelegenheid buiten de landbouw geringer. In BG wordt een grotere daling verwacht (33%), omdat er een streng milieubeleid wordt gevoerd, waarbij er goede mogelijkheden voor werk buiten de landbouw zijn en er tegelijkertijd een vrijhandelsbeleid wordt gevoerd.

Tabel 3.2 Aantal graasdierbedrijven in de periode 1993-2001

	Indeling naar type			Totaal met rundvee
	melkveebedrijven	vleeskalveren	overige	
Aantal in 1993	34.471	1.108	18.210	53.789
w.v. met hoofdberoep	33.059	805	10.525	44.389
jonger dan 50 jaar	14.537	484	2.328	17.349
ouder dan 50 jaar	18.522	321	8.197	27.040
Zonder opvolger	7.377	218	6.831	14.426
Waarbij een vermindering in 8 jaar met 84% *)	6.196	183	5.738	12.117
Resteren in 2001				
- met hoofdberoep	26.863	622	4.787	32.272
- met nevenberoep	1.412	303	7.685	9.400
Totaalaantal	28.275	925	12.472	41.672
Aantal bedrijven in 2001 (% 1993)	82%	83%	68%	77%

*) De trendmatige vermindering van het aantal bedrijven zonder opvolger in de afgelopen 8 jaar (1985-1993) is in het ER-scenario gelijk verondersteld aan die in de komende periode (1993-2001).

Tabel 3.3 Aantal bedrijven met rundvee (x 1.000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Met melk- en kalfkoeien											
- GS	45,0	43,0	40,5	38,9	37,4	37,5	35,5	34,6	33,8	32,9	32,1
- ER	45,0	43,0	40,5	38,9	37,4	36,1	34,9	33,8	32,7	31,6	30,6
- BG	45,0	43,0	40,5	38,9	37,4	35,4	33,5	31,7	30,0	28,5	26,9
Met vleesvee											
- GS	27,5	26,1	25,1	23,4	21,3	20,2	19,2	18,2	17,3	16,4	15,5
- ER	27,5	26,1	25,1	23,4	21,3	20,0	18,7	17,6	16,5	15,5	14,5
- BG	27,5	26,1	25,1	23,4	21,3	19,4	17,6	16,0	14,6	13,9	12,1
Met vleeskalveren											
- GS	2,4	2,2	2,6	2,7	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0
- ER	2,4	2,2	2,6	2,7	2,3	2,3	2,2	2,1	2,0	2,0	1,9
- BG	2,4	2,2	2,6	2,7	2,3	2,2	2,1	2,0	1,0	1,8	1,7
Totaal met runderen											
- GS	64,4	62,7	60,2	58,0	56,2	54,6	52,9	51,4	50,0	48,5	47,1
- ER	64,4	62,7	60,2	58,0	56,2	54,3	52,5	51,8	49,1	47,5	46,0
- BG	64,4	62,7	60,2	58,0	56,2	52,4	48,9	45,6	42,6	39,7	37,1

Voor de ontwikkeling van de eenheden rundvee van de bedrijven hebben genoemde veranderingen tot gevolg dat het aantal dieren per bedrijf een verandering ondergaan. Bij het GS-scenario zal het aantal melkkoeien per bedrijf, doordat de schaalvergroting voor een flink deel wordt tenietgedaan door de vermindering van de melkquota, on-

geveer gelijk blijven (45). In dat scenario zullen ook grote aantallen melkkoeien voorkomen bij de relatief kleine bedrijven. Door het grotere aantal melkkoeien en het geringere aantal bedrijven neemt de gemiddelde bedrijfsgrootte bij ER en BG toe, tot 53 respectievelijk 60 stuks. Ook voor vleeskalveren en vleesvee geldt een soortgelijk beeld, waarbij in het GS-scenario nauwelijks sprake is van schaalvergroting. In het ER en BG gaat de schaalvergroting gewoon door, ondanks het geringer aantal dieren.

3.3 Aantal runder- en kalverslachten

Het totale aantal geslachte runderen is in de afgelopen 10 jaar per saldo vrijwel gelijk gebleven. Over de jaren heen en bij de verschillende diersoorten waren er wel veranderingen. Zo lag het aantal geslachte dieren in de periode 1991-1993 belangrijk hoger dan in 1990 en in 1985. In laatste jaren (1994 en 1995) werden meer minder runderen geslacht.

De vermindering van de melkveestapel ten gevolge van de invoering van de superheffing heeft niet geleid tot een afname van het aantal runderslachten. Dit komt omdat meer mestrunderen zijn aangehouden. Ook het aantal slachten van vleeskalveren bleef op peil. Dankzij de import van de benodigde kalveren.

De verwachte verdere vermindering van de rundveestapel in alle scenario's zal ook het aantal slachten beïnvloeden. Per saldo zal in 2001 bij het GS- en bij het BG-scenario het aantal geslachte dieren 20% lager zijn dan in 1995. In GS met name vanwege de vermindering van het aantal melkkoeien en in BG door de sterke vermindering van het vleesvee. Bij het ER-scenario vermindert het totaal aantal slachten maar met circa 10% (zie tabel 3.4). Zowel de vleeskalver- als de vleesveeslachten blijven daarbij redelijk op peil.

Tabel 3.4 Aantal slachten (x 1.000) van de diverse diersoorten

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Koeien											
- GS	849	820	801	768	726	705	684	664	645	626	607
- ER	849	820	801	768	726	719	712	706	699	694	686
- BG	849	820	801	768	726	720	715	710	705	700	694
Vleeskalveren											
- GS	1.151	1.197	1.174	1.198	1.198	1.160	1.123	1.077	1.038	1.002	969
- ER	1.151	1.197	1.174	1.198	1.198	1.178	1.159	1.141	1.123	1.105	1.089
- BG	1.151	1.197	1.174	1.198	1.198	1.154	1.110	1.069	1.030	992	957
Vleesvee (ossen en vaarzen)											
- GS	568	578	512	494	455	430	459	422	387	355	326
- ER	568	578	512	494	455	445	436	427	419	410	400
- BG	568	578	512	494	455	418	383	352	324	298	272
Totaal aantal runderslachten											
- GS	2.568	2.595	2.486	2.457	2.379	2.295	2.215	2.127	2.048	1.974	1.904
- ER	2.568	2.595	2.486	2.457	2.379	2.342	2.307	2.274	2.241	2.209	2.175
- BG	2.568	2.595	2.486	2.457	2.379	2.292	2.208	2.131	2.059	1.990	1.923

De teruggang van het aantal slachten leidt tot een ongeveer even grote daling van de vleesproductie. Immers, een sterke verhoging van het gemiddeld geslacht gewicht ligt gezien de vraag naar mager vlees niet voor de hand. Dit heeft gevolgen voor de bezetting van de vleesverwerkende bedrijven. Om hun activiteiten op peil te houden, zouden dergelijke bedrijven in theorie uit kunnen wijken naar de invoer van grondstoffen voor de vleesverwerking. Deze mogelijkheid zal zich met name voor gaan doen bij het BG-scenario waarin, de handelsbelemmeringen verdwijnen. Bij het GS-scenario, dat een versterking van de handelsbelemmeringen in zich draagt, zijn er weinig mogelijkheden voor vervangende invoer. In de praktijk is het transport van vlees goedkoper dan dat van dieren. Om die reden zullen alleen bijzondere situaties (benutting capaciteit, kwaliteitsver-

schillen, versheid) leiden tot extra import van slachtdieren. De verwachting is dat het dan om beperkte aantallen zal gaan.

Om een indruk te krijgen van de te verwachten afname van de beschikbare hoeveelheid vlees is op basis van het verminderde aantal slachtingen bepaald welk deel van de productie wegvalt in de onderscheiden verwachtingspatronen.

Het aantal slachtingen per diersoort en het gemiddeld geslacht gewicht (respectievelijk 303 kg voor een koe, 162 kg voor een vleeskalf en 367 kg voor vleesdieren) leiden tot een vermindering van de totale rundvleesproductie van minimaal 8% bij ER. Bij GS en BG zal de productie circa 20% kleiner zijn.

Tabel 3.5 Rundvleesproductie (x 1.000 ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Koeien											
- GS	238	239	222	228	220	213	207	201	195	190	184
- ER	238	239	222	228	220	218	216	214	212	210	208
- BG	238	239	222	228	220	218	216	215	214	212	210
Vleesvee											
- GS	209	212	202	181	167	158	150	142	134	127	120
- ER	209	212	202	181	167	163	160	158	154	150	147
- BG	209	212	202	181	167	153	141	129	120	109	100
Totaal van volwassen runderen											
- GS	447	451	424	409	387	371	357	343	329	317	304
- ER	447	451	424	409	387	381	376	372	366	360	355
- BG	447	451	424	409	387	371	357	344	334	321	310
Waarvan in grote slachterijen											
- GS	414	419	394	380	358	344	331	319	306	295	283
- ER	414	419	394	380	358	353	348	345	339	333	329
- BG	414	419	394	380	358	345	332	321	312	300	290
Waarvan in kleine slachterijen											
- GS	33	32	30	29	29	27	26	24	23	22	21
- ER	33	32	30	29	29	28	28	27	27	27	26
- BG	33	32	30	29	29	26	25	23	22	21	20
Vleeskalveren											
- GS	176	184	187	194	194	188	182	174	168	162	157
- ER	176	184	187	194	194	191	188	185	182	179	176
- BG	176	184	187	194	194	187	180	173	167	161	155

3.4 Aantal slachtbedrijven

De vermindering van de vleesproductie zal gevolgen hebben voor de ontwikkeling van de bezetting van de slachterijen. Zowel het aantal grote als kleine slachterijen vermindert. De sterkste vermindering treedt op bij het BG-scenario waarin de ontwikkeling van de productiviteit noopt tot een verdere schaalvergroting.

Het slachten en het uitsnijden van vlees vindt in een zeer groot aantal bedrijven plaats. Soms wordt in de betreffende bedrijven een aantal uiteenlopende functies gecombineerd. Bijvoorbeeld slachten, uitsnijden, vleeswarenproductie en detailhandel.

De runderen werden in 1992 geslacht door in totaal circa 1.800 bedrijven. Daarnaast kochten deze bedrijven ook nog wel vlees bij. Het leeuwedeel van de slachtingen gebeurde in grootslachterijen (ten minste 10 gve per week). De vele slachterijen met een geringe capaciteit slachten vrijwel geen kalveren en maar 7% van de runderen (zie tabel 3.6). Binnen de groep grootslachterijen verricht een klein aantal bedrijven het overgrote deel van de slachtingen. Zo slachten de 4 grootste slachterijen bijna 90% van alle vleeskalveren. De 9 grootste slachterijen slachten ruim 60% van de runderen.

Tabel 3.6 Aantal bedrijven dat slachtingen verricht (1992) ingedeeld naar categorie

Bedrijfs categorie	Kalveren	Aandeel dieren (%)	Overige runderen	Aandeel dieren (%)
Slachterij	61	100	277	93
Slachterij met geringe capaciteit	42	0	1.300	7
Totaal in 1992	103	100	1.577	100

Bron: LEI-DLO.

In vergelijking met een onderzoek in 1986 is het aantal slachterijen van kalveren afgenomen. Het aantal rundveeslachterijen nam daarentegen wat toe. Bij de kalveren is de specialisatie in de richting van de grootslachterijen vrijwel voltooid. Ook bij andere runderen verstevigden grootslachterijen hun positie.

In alle scenario's zal het aantal grootslachterijen door de noodzaak van efficiencyverbetering gegeven de toenemende internationale concurrentie in de komende jaren dalen. Bij de schatting van het aantal slachterijen in 2001 zal worden uitgegaan van de verdeling over grote en kleine bedrijven in 1992. Op basis van inventarisaties over dat jaar is een gedetailleerd overzicht van de verschillende type slachterijen en van de bijbehorende functies verkregen.

Tot de kleine slachterijen zijn gerekend de bedrijven die minder dan 10 gve per week verwerken.

In het ER-scenario zal het aantal grootslachterijen van kalveren in 2001 circa 40 bedragen en dat voor runderen 200. De vermindering van het aantal grootslachterijen zal in het GS-scenario nog groter zijn dan in ER. De tegenvallende economische ontwikkeling leidt ertoe, dat alle bedrijven zich richten op efficiencyverbetering. Hierdoor en door de afname van de veestapel leidt tot een drastische vermindering van het aantal slachterijen (25 voor kalveren en 150 voor runderen). In het BG-scenario zal het aantal slachterijen (50 kalveren, 250 runderen) minder afnemen, omdat in dit scenario, gegeven de inkomensontwikkeling ruimte is voor kwaliteitsproducten, garanties over herkomst en productiewijze en dergelijke, dus meer toegevoegde waarde.

Uitsnijderijen

Het aantal zogenaamde koude uitsnijderijen die rundvlees uitsnijden maar zelf geen dieren slachten, bedroeg in 1992 250 stuks. Dit aantal kwam naar voren bij een LEI-DLO-onderzoek waarbij de vleesdistributie is geïnventariseerd. Het aantal van deze bedrijven neemt als gevolg van de arbeidsverdeling bij de vleesdistributie geleidelijk toe. In plaats van de slaggers die verschillende functies combineren, wordt de vleesbewerking verricht door gespecialiseerde bedrijven onder andere ten behoeve van de grootwinkelbedrijven. Voor de verdere ontwikkeling van het aantal uitsnijderijen per vleessoort is daarom de uitkomst in 1992 als vertrekpunt genomen. Volgens gegevens van de RVV waren er per 1 januari 1996 in totaal 361 uitsnijderijen. Hieronder is ook een aantal grote ondernemingen waarin het uitsnijden met het slachten en met het vervaardigen van vleeswaren wordt gecombineerd. Het totale aantal slachthuizen (77) was op genoemde datum veel kleiner dan het aantal uitsnijderijen.

Uitgaande van het aantal uitsnijderijen van rundvlees in 1992 zal dit aantal tot 2001 in GS maar in beperkte mate afnemen (tot 240), omdat de tendens tot schaalvergroting en het kleiner aantal slachtingen worden gecompenseerd door het uit efficiencyoverwegingen scheiden van slachten en uitsnijden. In ER is de scheiding minder strikt en is het aantal slachtingen groter. Bovendien is er wat meer ruimte voor waardetoevoeging via uitsnijden tot consumentenporties. Doordat dit nogal arbeidsintensief is, zal het aantal uitsnijderijen licht stijgen tot 260. In BG met nog meer ruimte voor verder bewerkte producten zal het aantal uitsnijderijen wat meer stijgen dan in ER, namelijk tot 275 stuks. Om dezelfde redenen kan het aantal uitsnijderijen van kalfsvlees geschat worden op 65 bij GS, 70 bij ER en 75 bij BG. Het aantal koude uitsnijderijen van kalfsvlees bedroeg in 1992 69 stuks.

3.5 Invoer van runderen en rundvleesproducten

Als gevolg van de invoering van de superheffing werden er minder kalveren geboren en nam de vraag naar uitgangsmateriaal voor vleesproductie toe. In het dreigende tekort aan kalveren is voorzien door het importeren van kalveren. Ook werd met het oog op de mesterij overgegaan tot het insemineren van melkvee met vleesrassen.

De invoer van runderen lag in de afgelopen jaren op gemiddeld 600.000 dieren. Dit is vrijwel een verdrievoudiging van het aantal uit 1985.

De Nederlandse invoer bestaat vooral uit kalveren en runderen uit EU-lidstaten voor de vleesproductie. Van de ingevoerde dieren kwamen er in 1995 maar 7.000 uit derde landen. Deze invoer is volledig afkomstig uit Oost-Europa. Deze is sterk ingekrompen want in 1990 werden nog ruim 57.000 runderen ingevoerd. De reden voor de daling is de vermindering van de veestapels in Oost-Europa sinds 1990 en in een aantal landen het zelf aanhouden van de dieren om de veestapel weer op te bouwen.

Voor de toekomst kan de totale behoefte aan uitgangsmateriaal voor de kalfsvlees- en rundvleesproductie worden benaderd vanuit de geschatte slachtingen en verwachte omvang van de Nederlandse veestapel (zie tabel 3.7). Daaruit blijkt, dat ook in de komende jaren zal in de vraag naar uitgangsmateriaal voor een belangrijk deel door invoer worden voorzien. Dit aantal zal per scenario verschillen afhankelijk van de samenstelling van de veestapel en daarmee van het aantal beschikbaar komende kalveren.

Tabel 3.7 Invoer van kalveren voor de mesterij (x 1.000)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Verwachte slachtingen							
- GS	2.377	2.322	2.266	2.163	2.070	1.983	1.901
- ER	2.377	2.342	2.307	2.274	2.261	2.209	2.175
- BG	2.377	2.294	2.208	2.131	2.059	1.990	1.923
Beschikbare Nederlandse kalveren							
- GS	1.739	1.688	1.638	1.598	1.557	1.526	1.486
- ER	1.739	1.619	1.699	1.689	1.669	1.669	1.659
- BG	1.739	1.725	1.710	1.699	1.689	1.688	1.679
Verwachte Invoer							
- GS	534	582	630	560	510	460	410
- ER	534	567	600	590	580	540	520
- BG	534	517	500	430	370	300	230

Hoe zit het nu met de invoer uit derde landen?

Voor de verschillende situaties kunnen de volgende schattingen van de invoer uit derde landen worden gemaakt. In het GS-scenario is weliswaar sprake van een krimpende veestapel, maar ook van quotering en van geringe handelsrelaties met derde landen. Dit betekent, dat bij dit scenario nauwelijks import uit derde landen plaats zal vinden. In het ER-scenario wordt een handhaving van het huidige beleid verondersteld. Dit biedt ruimte voor invoer van uitgangsmateriaal uit derde landen. Gezien de opbouw van de veestapels in Oost-Europa zal de import in 2001 een bescheiden omvang hebben (circa 10.000 dieren, vooral kalveren). In het BG-scenario is sprake van handelsliberalisatie. In principe biedt dit mogelijkheden voor een grotere import uit derde landen. Doordat met de handelsliberalisatie Oost-Europa toegang krijgt tot de West-Europese afzetmarkten neemt de economische groei er sterk toe, waardoor de opbouw van de eigen veestapel prioriteit krijgt. Ook in het BG-scenario zal de invoer van uitgangsmateriaal voor de vleesproductie uit derde landen gering zijn (circa 10.000 stuks).

Tabel 3.8 Invoer van runderen uit derde landen

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2001	2001
Fokrunderen											
- GS	4.840	11.220	36.370	4.155	3.322	3.000	2.000	2.000	1.000	1.000	0
- ER	4.840	11.220	36.370	4.155	3.322	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
- BG	4.840	11.220	36.370	4.155	3.322	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
Kalveren											
- GS	16.656	13.839	8.228	8.378	3.021	3.000	3.000	1.000	1.000	0	0
- ER	16.656	13.839	8.228	8.378	3.021	4.000	5.000	5.000	6.000	6.000	7.000
- BG	16.656	13.839	8.228	8.378	3.021	4.000	5.000	5.000	6.000	9.000	7.000
Overige runderen											
- GS	1.422	2.621	1.983	860	580	0	0	0	0	0	0
- ER	1.422	2.621	1.983	860	580	0	0	0	0	0	0
- BG	1.422	2.621	1.983	860	580	0	0	0	0	0	0
Totaal aantal runderen											
- GS	22.918	27.680	46.581	13.393	6.923	6.000	5.000	3.000	2.000	1.000	0
- ER	22.918	27.680	46.581	13.393	6.923	7.000	8.000	8.000	9.000	9.000	10.000
- BG	22.918	27.680	46.581	13.393	6.923	7.000	8.000	8.000	9.000	9.000	10.000

Invoer van rundvleesproducten

De Nederlandse productie van rund- en kalfsvlees nam in de afgelopen 10 jaren iets toe en bedroeg in 1995 ruim 500.000 ton. Ondanks de geleidelijke productietoename nam ook de invoer toe tot ruim 113.000 ton in 1995. Sinds 1985 is de ingevoerde hoeveelheid vrijwel verdubbeld.

Tabel 3.9 Invoer van rund- en kalfsvleesproducten uit derde landen (x 1.000 ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Rundvlees											
- GS	10,9	13,6	19,5	16,8	13,6	13,0	12,0	12,0	11,0	10,0	10,0
- ER	10,9	13,6	19,5	16,8	13,6	14,0	15,0	16,0	17,0	18,0	18,0
- BG	10,0	13,6	19,5	16,8	13,6	15,0	17,0	19,0	21,0	23,0	25,0
Slachtafval van runderen											
- GS	5,3	6,5	5,8	3,4	3,4	3,0	3,0	3,0	2,0	2,0	2,0
- ER	5,3	6,5	5,8	3,4	3,4	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
- BG	5,3	6,5	5,8	3,4	3,4	4,0	4,0	4,0	4,0	4,5	4,5
Bereidingen van vlees											
- GS	7,5	8,5	8,3	8,1	7,4	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0
- ER	7,5	8,5	8,3	8,1	7,4	8,0	8,0	8,0	8,0	9,0	10,0
- BG	7,5	8,5	8,3	8,1	7,4	8,0	9,0	10,0	11,0	12,0	13,0
Totaal rundvlees											
- GS	23,7	20,7	33,7	28,4	24,0	23,0	22,0	22,0	20,0	19,0	19,0
- ER	23,7	20,7	33,7	28,4	24,4	26,0	27,0	28,0	29,0	31,0	32,0
- BG	23,7	20,7	33,7	28,4	24,4	27,0	29,0	33,0	36,0	39,5	42,5

De invoer van rundvleesproducten is echter voornamelijk afkomstig uit EU-landen. Van de invoer van rund- en kalfsvlees was in 1995 12% uit derde landen afkomstig, waaronder circa 4% uit Oost-Europa.

In het GS-scenario, waarin alom handelsbelemmeringen aanwezig zijn, zal de invoer uit derde landen teruglopen tot het strikte minimum dat nodig is op grond van speciale bestemmingen of aan kwaliteiten die niet binnen de EU voorhanden zijn, zoals Zuid-Amerikaans vlees of hotelkwaliteit uit de VS. In totaal zal het in 2001 dan gaan om circa 10.000 ton.

In het ER-scenario zal de invoer uit derde landen een geringe stijging vertonen tot circa 18.000 ton in 2001.

Het BG-scenario leidt tot een grotere import uit derde landen (circa 25.000 ton in 2001). De invoer van slachtafvallen, in 1995 ruim 11.000 ton is voor een derde deel afkomstig uit derde landen. Vanwege de bij vlees aangegeven redenen zal dit in het GS-scenario teruglopen tot een minimum van circa 2.000 ton in 2001. In ER zal de invoer uit derde landen circa 4.000 ton bedragen en in BG circa 4.500 ton.

Verder had er in 1995 in totaal een invoer van circa 193.000 ton dierlijke oliën en vetten plaats. Deze hoeveelheid is in de afgelopen 10 jaar vrijwel gelijk gebleven. Van de totale invoer was in 1995 40% (79.000 ton) afkomstig uit derde landen. Tot 2001 zal in het GS-scenario de invoer uit derde landen dalen tot circa 65.000 ton, vanwege de nadruk op eigen productie.

In het ER-scenario zal de hoeveelheid ongeveer gelijk blijven en in het BG-scenario licht stijgen (tot 85.000 ton). In dit laatste scenario zal door de stijging van de welvaart de vraag naar vetten en oliën nog wat toenemen.

Daarnaast is er een sterk gegroeide invoer van bereide oliën en vetten. In 1995 werd hiervan 360.000 ton ingevoerd, waarvan een derde uit derde landen. Deze invoer is vooral na 1992 vergroot. Deze producten bevatten deels ook bestanddelen die plantaardige oorsprong zijn. Voor de invoer in 2001 is op grond van de hierboven vermelde argumenten de verwachting, dat bij GS de invoer uit derde landen zal dalen tot 100.000 ton, bij ER vrijwel gelijk blijven en in BG stijgen tot 130.000 ton.

De invoer van niet-consumabele producten zoals huiden vertegenwoordigen een waarde van 226 miljoen gulden, waarvan 51 miljoen geïmporteerd werd uit derde landen. In het GS-scenario zal deze laatste import teruglopen tot circa 40 miljoen gulden in 2001. Bij ER zal de import ongeveer gelijk blijven en in BG toenemen tot circa 60 miljoen gulden.

3.6 Uitvoer van levende runderen naar EU-landen

De uitvoer van kalveren is sinds de invoering van de superheffing sterk verminderd. In 1995 was het aantal uitgevoerde kalveren de nog slechts een kwart van dat in 1985. De uitvoer van fokrunderen verdubbelde in deze periode vrijwel, terwijl de export van ander rundvee tot 1990 steeg en vervolgens sterk afnam.

In 1995 werden in totaal bijna 100.000 runderen levend uitgevoerd. Hiervan ging een groot deel naar de Europese lidstaten. Vooral van de uitgevoerde kalveren gaat een aanzienlijk deel naar de lidstaten. De uitvoer van fokrunderen vindt daarentegen overwegend (60%) plaats naar derde landen.

Tabel 3.10 Uitvoer van levende runderen naar EU-landen (x 1.000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Fokrunderen											
- GS	6	10	32	32	16	16	16	16	16	16	16
- ER	6	10	32	32	16	16	16	16	16	16	15
- BG	6	10	32	32	16	16	16	16	16	16	16
Kalveren											
- GS	87	102	95	83	40	32	25	20	16	13	10
- ER	87	102	95	83	40	38	36	34	32	31	30
- BG	87	102	95	83	40	32	25	20	16	13	10
Overige runderen											
- GS	21	27	17	13	9	8	7	7	6	6	5
- ER	21	27	17	13	9	9	8	8	8	8	8
- BG	21	27	17	13	9	8	8	7	7	6	6
Totaal runderen											
- GS	114	139	144	128	65	56	48	43	38	35	31
- ER	114	139	144	128	65	63	61	58	56	55	53
- BG	114	139	144	128	65	56	49	43	39	35	32

Als gevolg van de verwachte vermindering van de veestapel zal ook minder vee levend worden uitgevoerd. Dit is met name het geval bij een GS-scenario, dan mag een daling van de export naar EU-landen van vleeskalveren tot 10.000 worden verwacht en van overige runderen tot 5.000. De export van fokrunderen naar de EU landen zal op het niveau van 1995 blijven (zie tabel 3.10).

Ook als in het ER-scenario de veestapel vrijwel op peil blijft, zal de export licht dalen tot circa in totaal tot 85.000 stuks. De export naar de EU-landen wordt dan voor fokrunderen 15.000 stuks, voor vleeskalveren 30.000 en voor overige runderen 8.000.

In het BG-scenario blijft de melkveestapel vrijwel op peil en neemt vooral de mestveestapel af. Dit zal zich vertalen in een daling van de export van overige runderen. Voor 2001 mag dan een totale export verwacht worden van circa 80.000 stuks runderen. De export richting EU landen blijft voor fokrunderen 16.000 stuks, daalt voor vleeskalveren naar 10.000 stuks en voor overige runderen naar 6.000 stuks. Bij deze schattingen is ervan uitgegaan, dat de Nederlandse internationale handel in vee en dus de doorvoer op hetzelfde peil blijft als nu.

4. VARKENS

4.1 Aantal varkens

De varkensstapel is vanaf 1985 nog verder gegroeid, met name in de eerste 5 jaar. In 1995 waren er ruim 14 miljoen dieren. Deze groei kwam tot stand ondanks een restrictief beleid in de tachtiger jaren gericht op de vermindering van de milieubelasting. Dit beleid maakte het tevens aantrekkelijker om varkens te fokken dan te mesten. Hierdoor is het aantal fokdieren nog sterker toegenomen dan het aantal mestvarkens.

Voor de toekomstige omvang van de varkensstapel zijn een aantal factoren van belang. In de eerste plaats de technische resultaten van de varkenshouderijen, waardoor met dezelfde hokcapaciteit een groter aantal varkens kan worden geproduceerd. Daarnaast is het markt- en prijsbeleid voor granen van invloed, alsmede het interventiebeleid en het milieubeleid. Dit beïnvloedt onze concurrentiepositie ten opzichte van andere landen. Tenslotte kan genoemd worden de veranderde consumentenvraag die noodzaakt tot productverbetering en vernieuwing.

Onder invloed van deze factoren zal de varkensstapel in de komende jaren een verandering ondergaan. Afhankelijk van de richting waarin de ontwikkelingen gaan, zal ook het aantal fok- en mestvarkens verschillen van het huidige aantal. Uit tabel 4.1 blijkt, dat in ER het aantal varkens met circa 10% zal teruglopen. De redenen hiervoor zijn de verslechterde concurrentiepositie door de verlaging van de graanprijzen ten opzichte van die van graanvervangers en door de hogere kosten voor milieumaatregelen (mestafzet en ammoniakuitstoot). In GS zal de daling nog iets groter zijn, doordat de slechte economische situatie en de beperkte mogelijkheden voor bedrijfsontwikkeling (mestquota) leiden tot minder investeringen in nieuwbouw en renovatie. De productiecapaciteit zal dan dus verouderen. In het BG-scenario verschuift het zwaartepunt van de Europese varkenshouderij nog verder naar de graangebieden. Daar is bovendien voldoende ruimte voor mestafzet. In dit scenario wordt namelijk veel nadruk gelegd op het verbeteren van milieu.

Omerekend in grootvee-eenheden zal de varkenshouderij teruglopen tot 92% van de omvang in 1995 volgens het ER-scenario, tot 90% volgens het GS-scenario en tot 84% in geval het BG-scenario van kracht wordt.

Tabel 4.1 Aantal varkens (x 1.000) tot 2001 overeenkomstig de toekomstbeelden

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Vleesvarkens vanaf 20 kg											
- GS	7.041	7.145	7.026	7.271	7.124	7.053	6.953	6.810	6.760	6.667	6.588
- ER	7.041	7.145	7.026	7.271	7.124	7.075	6.996	6.917	6.846	6.767	6.696
- GS	7.041	7.145	7.026	7.271	7.124	6.989	6.832	6.674	6.517	6.367	6.228
Fokzeugen											
- GS	1.272	1.318	1.335	1.294	1.287	1.244	1.203	1.163	1.125	1.089	1.055
- ER	1.272	1.318	1.335	1.294	1.287	1.257	1.229	1.200	1.172	1.145	1.116
- BG	1.272	1.318	1.335	1.294	1.287	1.232	1.179	1.127	1.079	1.033	988
Overige varkens											
- GS	4.903	5.709	6.103	6.001	5.985	5.705	5.560	5.333	5.156	4.991	4.826
- ER	4.903	5.709	6.103	6.001	5.585	5.764	5.634	5.504	5.374	5.251	5.133
- BG	4.903	5.709	6.103	6.001	5.585	5.646	5.404	5.168	4.950	4.737	4.531
Totaalaantal varkens (mln. stuks)											
- GS	13,2	14,1	14,9	14,5	14,4	14,0	13,7	13,3	13,0	12,7	12,4
- ER	13,2	14,1	14,9	14,5	14,4	14,0	13,8	13,6	13,3	13,1	12,9
- BG	13,2	14,1	14,9	14,5	14,4	13,8	13,4	12,9	12,5	12,1	11,7

Op grond van genoemde aantallen fokzeugen vermindert het aantal beschikbare biggen bij ER tot circa 20 miljoen in 2001. Bij BG zijn er circa 17,7 miljoen biggen. Het jaarlijks verkregen vleesvarkens varieert van 18,7 miljoen bij ER tot 17,4 bij BG. De verhouding tussen het aantal biggen en vleesvarkens zal dan ook aanzienlijk nauwer worden dan thans. Dit houdt in, dat er minder ruimte is voor de export van levende biggen.

4.2 Aantal bedrijven met varkens

Het aantal varkenshouders nam blijkens de jaarlijkse Landbouwtelling in de periode 1990-1995 met 23% af. De afname van het aantal fokzeugenhouders was nog groter (48%). De vermindering is een gevolg van het ontbreken van bedrijfsopvolgers op vooral de kleinere bedrijven en van verminderde vooruitzichten vanwege de veranderingen in het EU markt- en prijsbeleid en door de kosten van het milieubeleid.

Voor een deel trad er ook een verschuiving op waarbij bedrijven hun kleinschalige en ook arbeidsintensieve fokkerij af stoten om zoveel mogelijk mestvarkens te kunnen houden. De integratie van de mesterij op fokkerijbedrijven is door de milieuwetgeving (mestnormen voor zeugen en mestvarkens) voor veel varkenshouders niet aantrekkelijk.

De varkenshouderij is in Nederland van oudsher een onderdeel van de gemengde bedrijven. Naar verhouding zijn er weinig gespecialiseerde bedrijven. Deze hebben overigens wel een groot aantal dieren. Daarbij gaat het om zowel gespecialiseerde fokbedrijven, mestbedrijven en op de varkenshouderij gespecialiseerde gesloten bedrijven. Verder kan vermeld worden dat circa 40% van de varkens inmiddels gehouden wordt op de 2.300 bedrijven (dit is circa 10% van het totaal aantal) met meer dan 1.500 varkens.

Tabel 4.2 Bedrijven met varkenshouderij ingedeeld volgens NEG-typing, 1993

	NEG-typing				totaal
	fokvarkens- bedrijven	mestvarkens- bedrijven	overige var- kensbedrijven	overig	
Aantal bedrijven	3.091	3.299	1.992	18.496	26.878
Aandeel fokvarkens	46	1	23	30	100
Aandeel mestvarkens	3	29	21	47	100

Bron: Landbouwtelling.

Bij een min of meer trendmatige ontwikkeling zoals in ER is te verwachten, zal de varkenshouderij in 2001 circa 5.400 gespecialiseerde bedrijven met grote eenheden tellen. Daarnaast zijn er nog een groot aantal bedrijven (circa 13.000) met kleinere eenheden varkens, waaronder ook een groot aantal bedrijven van nevenberoepers en rustende boeren. In totaal zijn er dan 18.400 varkenshouders. Volgens het GS-scenario ligt de nadruk op kostprijsverlaging. Dit zal vanwege de strikte regelgeving ten aanzien van het milieu (handhaving mestquota) gebeuren door een aantal bedrijven onder een bedrijfshoofd te plaatsen. Wel zullen in dit scenario vanwege de geringe werkgelegenheid buiten de landbouw veel nevenbedrijven ontstaan. Verwacht moet daarom worden dat het aantal bedrijven minder sterk zal afnemen dan bij ER, namelijk maar tot circa 20.000. Bij het BG-scenario verschuift de productie ten dele naar de graangebieden in Europa. Tevens is sprake van een flinke technische vooruitgang. Daar staat tegenover, dat de ontwikkelingen bij de vraag ruimte bieden voor intensiever kwaliteitsproducten. Per saldo wordt toch een flinke daling van het aantal bedrijven verwacht, namelijk tot 16.000 in 2001.

De groei van de Nederlandse veestapel is jaren achtereen gepaard gegaan met een gelijkmatige vergroting van de veestapels op de verschillende soorten bedrijven. Sinds de begrenzing van de dierlijke productie in het kader van het Europese beleid en van het milieubeleid is de bedrijfsuitbreiding aan banden gelegd. Door verschuiving van produc-

tierechten voor mest van de kleinere bedrijven treedt er groei van de eenheden op. De groei is daardoor beperkt tot een veelal klein aantal bedrijven.

Tabel 4.3 Aantal bedrijven met varkens (x 1.000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Met mestvarkens											
- GS	23,3	22,5	23,1	21,0	19,6	19,2	18,9	18,6	18,3	18,6	17,6
- ER	23,3	22,5	23,1	21,0	19,6	18,9	18,3	17,7	17,1	16,6	16,0
- BG	23,3	22,5	23,1	21,0	19,6	18,5	17,4	16,5	15,5	14,7	13,9
Met fokzeugen											
- GS	12,7	12,1	11,7	10,4	9,7	9,5	9,3	9,2	9,0	8,8	8,7
- ER	12,7	12,1	11,7	10,4	9,7	9,4	9,1	8,8	8,5	8,3	8,0
- BG	12,7	12,1	11,7	10,4	9,7	9,2	8,7	8,2	7,8	7,4	7,0
Totaalaantal varkenshouders											
- GS	27,9	26,9	26,8	24,0	22,4	21,9	21,5	21,2	20,8	20,4	20,0
- ER	27,9	26,9	26,8	24,0	22,4	21,6	20,9	20,2	19,5	18,9	18,4
- BG	27,9	26,9	26,8	24,0	22,4	21,1	19,9	18,8	17,8	16,8	16,0

4.3 Slachtingen van varkens

Met de groei van de varkensstapel sinds 1985 is ook het aantal slachtingen toegenomen. In 1993 lag het aantal op zijn top met ruim 20 miljoen. Nadien is er weer een daling opgetreden.

Het aantal slachtingen van varkens lag in 1995 dan ook 7% lager dan dat van 1990. Wel was het aantal slachtingen in 1995 nog groter dan in 1985. Overigens werden in 1995 meer slachtvarkens levend uitgevoerd dan in 1990, namelijk respectievelijk 2,1 miljoen en 2,6 miljoen stuks (zie ook tabel 4.8.).

Voor wat de toekomst betreft zijn er in de diverse scenario's nauwelijks redenen aanwezig voor een drastische vermindering van de export van levende slachtvarkens. Deze export is immers vooral gericht op Duitsland en België en bestaat voor een flink deel uit oude fokzeugen. Om die reden wordt ervan uitgegaan, dat in alle scenario's het aandeel van de export van slachtvarkens gelijk blijft aan dat in 1995.

Op basis van deze verwachting en de ontwikkeling is vervolgens het aantal slachtingen bij de verschillende scenario's in 2001 gemaakt (zie tabel 4.4).

Tabel 4.4 Aantal slachtingen van vleesvarkens (x mln.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Scenario											
- GS	18,7	18,7	20,3	19,4	18,6	18,3	18,0	17,7	17,5	17,2	16,9
- ER	18,7	18,7	20,3	19,4	18,6	18,3	18,1	17,9	17,6	17,3	17,1
- BG	18,7	18,7	20,3	19,4	18,6	18,1	17,6	17,1	16,0	16,2	15,6

Bij het toekomstbeeld volgens BG met liberalisatie van de handelssystemen en verplaatsing van de varkenshouderij naar graangebieden zal het aantal slachtingen in 2001 circa 16% kleiner zijn dan dat van 1995. In het ER-scenario, waarbij het huidige beleid wordt voortgezet, daalt het aantal slachtingen maar met 8%.

Op basis van de slachtingen is voor de verschillende verwachtingspatronen de vleesproductie bepaald. In samenhang hiermede is tevens aangegeven in hoeverre de vleesproductie verschuift van de kleine naar de grote slachterijen. Met name bij BG zal de productie van de kleine slachterijen afnemen.

Tabel 4.5 Varkensvleesproductie (x 1.000 ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Totale varkensvleesproductie											
- GS	1.591	1.584	1.749	1.673	1.621	1.914	1.569	1.545	1.521	1.496	1.474
- ER	1.591	1.584	1.749	1.673	1.621	1.598	1.576	1.555	1.532	1.511	1.490
- BG	1.591	1.584	1.749	1.673	1.621	1.577	1.535	1.493	1.398	1.414	1.359
Waarvan in grote slachterijen											
- GS	1.568	1.562	1.728	1.653	1.602	1.575	1.551	1.528	1.505	1.481	1.459
- ER	1.568	1.562	1.728	1.653	1.602	1.578	1.556	1.535	1.512	1.491	1.470
- BG	1.568	1.562	1.728	1.653	1.602	1.559	1.518	1.477	1.438	1.400	1.346
Waarvan in kleine slachterijen											
- GS	23	22	21	20	19	19	18	17	16	15	15
- ER	23	22	21	20	20	20	20	20	20	20	20
- BG	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13

4.4 Slachtbedrijven

De slachtingen van de varkens vinden hoofdzakelijk plaats bij de grootslachterijen. In 1992 waren er ruim 900 bedrijven die varkens slachten (tabel 4.6). De slachterijen met geringe capaciteit (slagers) maakten hiervan het overgrote deel uit, maar hun aandeel is inmiddels uiterst gering.

Tabel 4.6 Aantal bedrijven dat varkens slachtte, aantal slachtingen (x 1.000) en vleesproductie (x 1.000 ton) in 1992 en 1993

	Aantal bedrijven		Aantal slachtingen		Productie vlees	
	1992	1986	1992	1986	1992	1986
Grootslachterijen	248	113	20.029	17.367	1.722	1.458
Slachterijen met geringe capaciteit	681	1.300	0.202	0.537	17	54
Totaal	929	1.413	20.231	17.904	1.739	1.412

Bron: LEI-DLO.

Over het geheel genomen is er sprake van een belangrijke concentratie van de varkensslachterij. Het slachten heeft voor een zeer groot deel (89%) plaats in de 20 grootste slachterijen. Door sanering in de afgelopen jaren is het aantal grote slachterijen reeds belangrijk verminderd.

Bij de schatting van het aantal slachterijen in 2001 wordt uitgegaan van de verdeling naar grootte zoals die naar voren kwam bij een onderzoek in 1992. Voor de daarop volgende jaren was een dergelijke specificatie niet voorhanden.

Voor 2001 moet worden gerekend met schaalvergroting en efficiencyverbetering. Vooral het aantal slachterijen met geringe capaciteit zal sterk afnemen. In het ER-scenario zal dit met de vermindering van het aantal slachtvarkens en de tendens tot het scheiden van slachten en uitsnijden leiden tot circa 150 slachterijen in 2001 en 500 slachterijen met beperkte capaciteit. In GS is de druk op efficiencyverbetering nog sterker en zijn er ook minder slachtvarkens beschikbaar. Om die redenen worden dan voor 2001 130 grootslachterijen en 450 slachterijen met geringe capaciteit verwacht. Bij het BG-scenario is het aantal slachtvarkens het kleinst en de technische vooruitgang het grootst. Samen met de scheiding van slachten en uitsnijden leidt dit tot een grotere daling van het aantal slachterijen dan in GS en ER, namelijk tot circa 100 grootslachterijen en 400 andere slachterijen.

Uitsnijderijen

Het aantal koude uitsnijderijen van varkensvlees bedroeg in 1992 circa 235 stuks. Hieronder zijn er een flink aantal die maar een deel van het vlees uitsnijden. De groep omvat bedrijven die zich beperken tot uitsnijden tot technische delen en bedrijven die consumentenporties afleveren. Evenals bij de rundveesector zal voor de ontwikkeling naar 2001 worden uitgegaan van het aantal uitsnijderijen in 1992.

Voor 2001 wordt een verdere schaalvergroting en concentratie verwacht, naast een toename van de betekenis van consumentenporties. Het resultaat van deze tendensen zal in ER zijn, dat het aantal uitsnijderijen nauwelijks veranderd.

In het GS-scenario, zal de nadruk minder op consumentenporties en meer op efficiency zijn gericht. Als resultaat daarvan zal het aantal uitsnijderijen in 2001 gedaald zijn tot 190 stuks.

In het BG-scenario is de ruimte voor consumentenporties en specialiteiten het grootst. Dit zal resulteren in een lichte stijging van het aantal uitsnijderijen tot 250 in 2001.

4.5 Invoer van varkens en -vlees uit derde landen

Jaarlijks komt uit slachtingen 1.750.000 ton varkensvlees beschikbaar. De invoer van levende varkens die in de jaren na 1990 sterk is gestegen komt uitsluitend uit EU landen, met name uit België/Luxemburg en Frankrijk. Alleen bij het BG-scenario waarin de wereldhandel wordt geliberaliseerd, is het denkbaar dat levende varkens uit derde landen wordt ingevoerd. Gezien de transportkosten van levende varkens zal het aantal ook dan beperkt zijn. Hooguit zullen enkele tienduizenden in 2001 worden ingevoerd.

De invoer van varkensvlees is sinds 1985 eveneens gegroeid, hoewel minder sterk dan die van levende varkens. Van die hoeveelheid is minder dan 1% afkomstig uit derde landen, met name uit Polen en Hongarije. In het GS-scenario zal dit zeker niet toenemen, omdat daarbij sprake is van een sterke beperking van de internationale handel, alleen wat we zelf niet produceren wordt ingevoerd. In het EU-scenario ligt een verdere uitbreiding van de handel met Oost-Europa voor de hand. De invoer uit deze landen zou dan in 2001 gestegen kunnen zijn tot circa 5.000 ton. Bij BG is sprake van handelsliberalisatie, dit zal de export van Oost-Europese landen, gezien hun relatief lage prijzen stimuleren. In 2001 zou de import vanuit derde landen dan circa 10.000 ton kunnen bedragen.

Tabel 4.7 Invoer van levende varkens (x 1.000 stuks), varkensvlees en slachtafval (x 1.000 ton) uit derde landen

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Levende varkens (1.000 stuks)											
- GS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- ER	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- BG	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Varkensvleesproducten											
- GS	0,3	0,3	0,3	0,1	0,2	0	0	0	0	0	0
- ER	0,3	0,3	0,3	0,1	0,2	1	2	3	4	5	5
- BG	0,3	0,3	0,3	0,1	0,2	1	2	3	5	10	10
Slachtafval van varkens											
- GS	0,9	2,1	1,4	1,2	1,5	0	0	0	0	0	0
- ER	0,9	2,1	1,4	1,2	1,5	1,5	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
- BG	0,9	2,1	1,4	1,2	1,5	2	2	2	2,5	2,5	2,5

Van de ook gestegen invoer van slachtafvallen van varkens komt ruim 10% uit derde landen. Deze producten komen uit een groot aantal verschillende landen, waaronder de Verenigde Staten.

Voor deze producten mag in 2001 geen invoer uit derde landen worden verwacht bij het GS-scenario. Bij het ER-scenario zal met name de invoer vanuit Oost-Europa, die nu zeer klein is, wat toenemen. De invoer vanuit derde landen zal daardoor in 2001 circa 200 ton groter zijn. In het BG-scenario zal de invoer uit derde landen circa 1.000 ton groter zijn, dat willen zeggen ten opzichte van 1995 met 65% toenemen.

Van de in omvang toegenomen invoer van vleeswaren en -conserven komt circa 20% uit derde landen. Deze producten komen uit een groot aantal landen, waarvan de belangrijkste Brazilië, Argentinië en de Verenigde Staten zijn. Deze import hangt samen met kwaliteitsverschillen en landenspecialiteiten. Om deze reden wordt in GS slechts een beperkte inkrimping van de import uit derde landen verwacht tot 10.000 ton, in GS zal de import vrijwel gelijk blijven 15.000 ton in 2001 en in BG stijgen tot 20.000 ton.

4.6 Uitvoer van varkens naar EU-landen

De Nederlandse varkenshouderij exporteert een aanzienlijk deel van de producten. Dit betreft naast varkensvlees ook levende varkens. Het aantal hiervan is sinds 1985 voortdurend gestegen. Van de levende export bestaat ongeveer 53% uit biggen en 47% uit slachtvarkens.

De levende uitvoer van de vleesvarkens vindt onder andere plaats om de beschikbare slachtcapaciteit te benutten, ook verschillen in slachtkosten kunnen een rol spelen, evenals de betere mogelijkheden van buitenlandse bedrijven om het vlees van fokzeugen via vleeswaren beter te verwaarden. De uitvoer van biggen nam sterk toe doordat in Nederland de biggenproductie meer is uitgebreid dan huisvestingscapaciteit van de vleesvarkens. Hierop is normstelling voor de fosfaatgehalten in fok- en vleesvarkensmest uit de mestwetgeving van invloed geweest. Binnen de grenzen van de maximaal te produceren hoeveelheid mest per bedrijf is met fokzeugen veelal een hoger inkomen te behalen dan met vleesvarkens.

De uitvoer van de varkens is voor meer dan 99% gericht op andere EU-landen, met name op Spanje (biggen) en Duitsland (vleesvarkens).

Tabel 4.8 Uitvoer van levende varkens naar EU-landen (miljoenen stuks)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Vleesvarkens											
- GS	2,3	2,8	2,3	2,5	2,5	2,3	2,1	1,9	1,8	1,6	1,5
- ER	2,3	2,8	2,3	2,5	2,5	2,4	2,2	2,0	1,9	1,7	1,6
- BG	2,3	2,8	2,3	2,5	2,5	2,4	2,3	2,2	2,0	1,9	1,8
Biggen											
- GS	1,4	2,5	2,3	2,3	2,9	2,3	1,9	1,5	1,1	0,9	0,5
- ER	1,4	2,5	2,3	2,3	2,9	2,5	2,2	2,0	1,7	1,5	1,3
- BG	1,4	2,5	2,3	2,3	2,9	2,5	2,0	1,6	1,2	0,8	0,3
Totale uitvoer											
- GS	3,7	5,3	4,6	4,8	5,4	4,6	4,0	3,4	2,9	1,5	2,0
- ER	3,7	5,3	4,6	4,8	5,4	4,9	4,4	4,0	3,6	3,2	2,9
- BG	3,7	5,3	4,6	4,8	5,4	4,9	4,3	3,8	3,2	2,7	2,1

Op basis van het aantal beschikbare biggen, het aantal gemeste varkens en het aantal slachtingen is een raming te maken van de levende uitvoer. Daarbij behoeft nauwelijks rekening te worden gehouden met speciale aspecten van de diverse scenario's omdat de export zich vrijwel uitsluitend richt op andere EU-landen.

Met de vermindering van de varkensstapel zal ook de levende export verminderen. In plaats van 23 miljoen beschikbare biggen zal dit aantal in ER verminderen tot 20 miljoen. In aansluiting hierop vermindert het aantal geproduceerde vleesvarkens tot circa 18,7 miljoen.

Reeds eerder is aangegeven hoeveel varkens bij de verschillende scenario's in Nederland zullen worden geslacht. Op grond hiervan moet verwacht worden, dat de export van levende varkens, afhankelijk van het scenario met 40 tot 60% zal verminderen (zie tabel 4.8). De verdeling over biggen en varkens zal daarbij veranderen. De daling van de levende export zal vooral ten koste gaan van biggen en vervolgens van vleesvarkens en het minst van oude fokzeugen.

5. SCHAPEN

5.1 Aantal schapen

Een van de gevolgen van de beperking van de melkveehouderij was een sterke uitbreiding van de schapenhouderij. Door de inkrimping van de melkveestapel kwam immers grasland ter beschikking voor andere dierlijke productierichtingen. Daarnaast is de groei van de schapenstapel vooral gestimuleerd door de invoering van de ooi-premie door de EU.

Tabel 5.1 Aantal schapen en geiten (mln.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Scenario											
- GS	1,9	2,0	1,9	1,8	1,7	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,2
- ER	1,9	2,0	1,9	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6
- BG	1,9	2,0	1,9	1,8	1,7	1,6	1,4	1,3	1,2	1,1	1,1

Het aantal schapen en geiten beweegt zich na een groei tot 1992 weer in dalende lijn. Per saldo was het aantal dieren in 1995 bijna 2% kleiner dan in 1990. De premieregeling ter overbrugging van de inkomensdaling als gevolg van de vrijmaking van de markt die in de tachtiger jaren is ingevoerd, is in 1993 aangepast. Het aantal ooi-premies werd vastgesteld op dat van 1991. Bovendien werd het aantal per producent begrensd tot 500. Daarbij moet worden aangegeven dat, gelet op het geringe aantal geiten, de ontwikkeling van de vleesproductie vrijwel geheel wordt bepaald door de schapensector. In 1995 waren er 76.000 geiten tegen 1.674.000 schapen.

Op grond van de uitgangspunten in de beschreven scenario's zal de schapensector zich niet op het huidige niveau kunnen handhaven (zie tabel 5.1). De daling zal nog het geringst zijn bij het ER-scenario, omdat dit een voortzetting inhoudt van het huidige beleid.

In het GS-scenario met beleid met de nadruk op efficiency en op een lage kostprijs zal de rentabiliteit van de schapensector niet op kunnen tegen dat van de zwaar gesubsidieerde vleesvee-productie. De schapenhouderij zal dan afnemen ten gunste van vleesrunderen.

In het BG-scenario wordt de markt geliberaliseerd. De afname van de schapenstapel die daarvan het gevolg is, is nog wat groter dan bij GS. De intensiteit van de Nederlandse landbouw en de structuur van de bedrijven maken ons land minder geschikt voor de productie van schapenvlees.

5.2 Aantal bedrijven met schapen

Op de bedrijven met schapen worden veelal ook andere diersoorten gehouden. Gespecialiseerde schapenbedrijven zijn er weinig. Door de invoering van de ooi-premie is niet alleen het aantal schapen toegenomen, maar ook het aantal schapenhouders. Met de beperking van de premie in 1992 zette ook een daling van het aantal bedrijven in.

Het aantal bedrijven met schapenhouderij is afhankelijk van het beschikken over ooi-premierechten. Het merendeel van de schapen wordt gehouden in combinatie met andere graasdieren. Van de schapenbedrijven heeft verder het overgrote deel een nevenberoepsbedrijf. Velen zijn bovendien ouder dan 50 jaar en hebben geen bedrijfsopvolger.

Deze situatie zal naast de vermindering van de stapel leiden tot een afname van het aantal bedrijven (zie tabel 5.2).

Tabel 5.2 Aantal bedrijven met schapen (x 1.000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GS	25,0	25,6	25,3	23,0	21,6	19,3	17,1	15,2	13,6	12,1	10,5
ER	25,0	25,6	25,3	23,0	21,6	20,9	19,9	19,1	18,3	17,6	17,0
BG	25,0	25,6	25,3	23,0	21,6	18,7	16,0	13,7	11,8	10,2	9,0

Hierbij dient wel te worden bedacht dat een aantal boeren uit liefdebberij een klein aantal schapen zullen aanhouden. Voor hen is de rentabiliteit ervan minder van belang.

Door de bovengrens in het aantal dieren waarvoor een oopremie wordt gegeven en het feit dat maar op enkele bedrijven de schapenhouderij de hoofdproductietak is zal het gemiddeld aantal dieren per bedrijf klein blijven. In vergelijking met het huidige aantal dieren per bedrijf zal de schapenhouderij in 2001 kleinschalig blijven. Het gemiddeld aantal schapen per bedrijf is in 1995 80 dieren, in 2001 wordt dit bij het GS-scenario 117, bij het ER-scenario 95 en bij het BG-scenario 119.

5.3 Aantal slachtingen

Het aantal slachtingen verliep parallel met de ontwikkeling van de schapenstapel. Tot 1993 groeide het aantal slachtingen, om daarna af te nemen.

Tabel 5.3 Aantal slachtingen (x 1.000) en productie van schapenvlees (x 1.000 ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aantal slachtingen											
- GS	697	723	789	701	653	612	571	535	501	469	438
- ER	697	723	789	701	653	642	632	622	612	603	594
- BG	697	723	789	701	653	602	550	505	464	424	388
De schapenvleesproductie											
- GS	17,4	18,0	19,7	17,5	16,3	15,3	14,2	13,3	12,5	11,7	11,0
- ER	17,4	18,0	19,7	17,5	16,3	16,0	15,8	15,5	15,3	15,0	14,9
- BG	17,4	18,0	19,7	17,5	16,3	15,0	13,7	12,0	11,6	10,6	9,7

Het aantal slachtingen van schapen loopt in alle toekomstbeelden terug. Het meest echter bij het BG-scenario. De redenen hiervoor zijn reeds vermeld in 5.1 waar de ontwikkeling van de schapenstapel is besproken.

5.4 Slachterijen en uitsnijderijen

In 1992 slachtten bijna 700 bedrijven schapen en geiten. Naast de 500 slachterijen met een geringe capaciteit (slagers) ging het om bijna 200 grootslachterijen. Het aandeel van deze laatste groep in het totaal aantal slachtingen bedroeg 90%. Sinds 1986 is het aantal grootslachterijen dat schapen slacht, toegenomen. Dit hing samen met de grotere binnenlandse vraag naar dit vlees, onder andere door allochtonen.

Om de efficiency te verbeteren en de kosten te verlagen, is een verdere schaalvergroting van de slachterijen te verwachten. Met name het aantal slachterijen met geringe capaciteit zal verder afnemen.

Tabel 5.4 Aantal bedrijven dat schapen en geiten slachtte en aantal slachtingen (x 1.000) in 1992 en 1986

Categorie	Aantal bedrijven		Aantal slachtingen (x1.000)	
	1992	1986	1992	1986
Grootslachterijen	193	26	684	468
Slachterijen met geringe capaciteit	495	700	76	84
Totaal	688	726	760	552

Bron: LEI-DLO.

Bij de schatting van het aantal in 2001 zal evenals bij de andere diersoorten worden uitgegaan van de inventarisatie over 1992. Daarbij zijn de slachterijen ingedeeld naar grootte. In de kleine slachterijen worden wekelijks minder dan 10 gve geslacht.

In het ER-scenario zal het aantal slachterijen nog het grootst zijn in 2001, namelijk circa 600 stuks. Volgens het GS-scenario zal dit aantal sterker dalen, omdat het aantal slachtingen dan sterker daalt en vanwege de grotere nadruk op de efficiency. Bij dit scenario kunnen in 2001 ongeveer 300 slachterijen worden verwacht. Ook in het BG-scenario zal het aantal slachterijen fors dalen. De redenen daarvoor zijn de zeer grote daling van het aantal slachtingen, de snelle technische vooruitgang en de specialisatie van de slachterijen, waardoor er sprake zal zijn van een flinke schaalvergroting. Bij dit scenario zal het aantal slachterijen dalen tot circa 200.

Het aantal koude uitsnijderijen van schapenvlees bedroeg in 1992 circa 110 stuks. Hoewel ook bij deze bedrijven sprake is van schaalvergroting, neemt anderzijds hun aantal toe, doordat het uitsnijden steeds meer gebeurt in hierop gespecialiseerde bedrijven. Voor de verdere ontwikkeling zal worden uitgegaan van het aantal in 1992.

Voor het ER-scenario betekent dit dat tot 2001 het aantal uitsnijderijen nauwelijks zal veranderen. Bij het GS-scenario zal de kleinere stapel en de nadruk op efficiency leiden tot een daling van het aantal uitsnijderijen naar circa 60 in 2001. Bij het BG-scenario wordt de vermindering van het aantal uitsnijderijen, vanwege de geringere schapenstapel, ten dele gecompenseerd doordat er meer behoefte is aan geportioneerd vlees. Deze bewerking is relatief arbeidsintensief. Bij dit scenario zal het aantal uitsnijderijen dan ook maar dalen tot circa 85.

5.5 Invoer van schapen en schapenvlees uit derde landen

De invoer van levende schapen is in de afgelopen jaren sterk gegroeid. Deze invoer is vrijwel geheel afkomstig uit andere Europese lidstaten. Deze groei heeft zijn basis vooral in een groeiende re-export naar Frankrijk. Uit derde landen werden slechts weinig schapen ingevoerd.

Voor 2001 moet bij het GS- en het ER-scenario worden verwacht, dat ook dan de invoer vanuit derde landen nauwelijks van betekenis zal zijn. Bij het BG-scenario zal dankzij de liberalisatie van de wereldhandel invoer vanuit derde landen mogelijk zijn. De omvang

Tabel 5.5 Invoer van schapen en geiten en van schapen- en geitenvlees uit derde landen

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aantal ingevoerde schapen											
- GS	1.607	0	0	1.560	0	0	0	0	0	0	0
- ER	1.607	0	0	1.500	0	0	0	0	0	0	0
- BG	1.607	0	0	1.500	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ingevoerd schapenvlees (tonnen)											
- GS	2.490	2.847	4.947	4.932	2.918	0	0	0	0	0	0
- ER	2.490	2.847	4.947	4.932	2.918	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
- BG	2.490	2.847	4.947	4.932	2.918	3.000	3.000	4.000	5.000	5.000	5.000

daarvan is moeilijk in te schatten. Maar ook in die situatie is het overgrote deel van de ingevoerde schapen en geiten afkomstig uit andere EU-landen.

De hoeveelheid ingevoerd schapenvlees komt overeen met het geslacht gewicht van de ingevoerde levende dieren. Het schapenvlees is voor circa de helft afkomstig uit Derde landen zoals Australië en Nieuw-Zeeland. In 2001 zal deze hoeveelheid bij het GS-scenario vrijwel tot nul teruglopen, omdat in dat scenario de internationale handel sterk terugloopt. Bij het ER-scenario zal de hoeveelheid ongeveer stabiel blijven op circa 2.500 ton per jaar, terwijl bij het BG-scenario de invoer sterk zal toenemen. Enerzijds vanwege de liberalisatie van de wereldhandel, anderzijds vanwege de daling van de binnenlandse productie. Tot 2001 kan de invoer uit derde landen zelfs stijgen tot circa 5.000 ton.

5.6 Uitvoer van schapen naar EU-landen

De laatste jaren is er een omvangrijke levende uitvoer van ruim 500.000 schapen per jaar naar Europese lidstaten. Hierbij gaat het ten dele om een stroom dieren vanuit het Verenigd Koninkrijk via Nederland naar Frankrijk. Deze stroom is gegroeid na 1992 toen de export naar Frankrijk niet meer op peil kon worden gehouden met uitsluitend Nederlandse dieren. De verwachting is dat in de toekomst de vraag uit Frankrijk blijft bestaan. Bij een dalende Nederlandse schapenstapel zal de invoer ten behoeve van re-export verder toenemen.

In ER zal de omvang van de export van levende schapen in 2001 circa 500.000 dieren bedragen. In GS zal dit onder druk van de re-export stijgen tot circa 600.000 dieren, terwijl in BG de stijging nog iets groter zal zijn, namelijk tot 650.000 dieren.

Tabel 5.6 Uitvoer van schapen naar EU-landen (x 1.000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GS	720	579	551	560	554	600	600	600	600	600	600
ER	720	579	551	560	554	500	500	500	500	500	500
BG	720	579	551	560	554	550	600	600	650	650	650

6. PAARDEN

6.1 Aantal paarden

Sinds de jaren zeventig worden de paarden in Nederland overwegend gehouden ten behoeve van de recreatie. Slechts weinig paarden en pony's worden als trekdier in land- en tuinbouw gebruikt.

Tabel 6.1 Aantal paarden en pony's (x 1.000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GS	76,7	86,4	91,7	97,3	100,0	97,0	95,0	90,0	85,0	80,0	75,0
ER	76,7	86,4	91,7	97,3	100,0	103,0	106	112	118	124	130
BG	76,7	86,4	91,7	97,3	100,0	105,0	110,0	120,0	130,0	140,0	150,0

De ontwikkeling van het aantal paarden en pony's is nauw verbonden met de ontwikkeling van de welvaart.

In GS, waarin de inkomens onder druk staan, moet rekening worden gehouden met een verminderde ruimte voor luxe goederen en recreatie. Een daling van het aantal paarden en pony's is daarvan het gevolg. Temeer ook omdat de aankoop van natuurterreinen ook stagneert. In ER kan worden uitgegaan van een trendmatige voortzetting van de stijging.

In het BG-scenario is sprake van een forse stijging van de welvaart en van grote aandacht voor natuur en milieu. Bij dit scenario mag dus een flinke stijging van het aantal paarden en pony's worden verwacht.

6.2 Aantal bedrijven met paarden

Het aantal bedrijven met paarden omvat zowel die met enkele paarden voor persoonlijk gebruik als de inmiddels talrijke aantal maneges. Circa de helft van de paardenstapel wordt gehouden op bedrijven (2.250) met 10 of meer paarden. De groei van de paardenstapel komt vooral van die grotere eenheden.

Met de groei van het aantal paarden is in de afgelopen jaren ook het aantal geregistreerde bedrijven toegenomen. Hierbij dient bedacht te worden, dat bedrijven met uitsluitend een of enkele paarden niet geregistreerd worden. Bij een trendmatige ontwikkeling, zoals die voor het ER-scenario kan worden verwacht, zal het aantal bedrijven met paarden toenemen tot 20.000 in 2001 (zie tabel 6.2). Bij GS kan vanwege de afname van het aantal paarden een daling worden verwacht tot circa 17.500 bedrijven. Bij BG stijgt met het aantal paarden ook het aantal bedrijven sterk en wel tot 21.000. De verwachting is dat vooral maneges in dit scenario sterk in aantal zullen toenemen, waardoor het gemiddeld aantal paarden per bedrijf stijgt.

Tabel 6.2 Aantal bedrijven (x 1.000) met paarden

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GS	18,4	18,7	19,0	19,0	19,0	18,7	18,5	18,2	18,0	17,8	17,5
ER	18,4	18,7	19,0	19,0	19,0	19,1	19,3	19,5	19,6	19,8	20,0
BG	18,4	18,7	19,0	19,0	19,0	19,3	19,6	20,0	20,3	20,7	21,0

6.3 Slachtingen

De Nederlandse paardenstapel levert slechts een gering deel van de Nederlandse omzet van paardenvlees. Er is een omvangrijke invoerstroom van slachtpaarden en paardenvlees waarvan een deel ook weer wordt uitgevoerd.

Het aantal slachtingen van paarden ligt sinds enkele jaren op circa 4.000. Dit aantal is ten opzichte van het midden van de jaren tachtig sterk gedaald. In 1985 werden nog 12.000 paarden geslacht.

Tabel 6.3 Aantal slachtingen van paarden (x 1.000 stuks) en de paardenvleesproductie (ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aantal slachtingen											
- GS	4,1	3,8	3,5	3,6	3,7	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	2,7
- ER	4,1	3,8	3,5	3,6	3,7	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
- BG	4,1	3,8	3,5	3,6	3,7	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,5
Vleesproductie											
- GS	900	800	800	800	821	700	700	700	700	700	600
- ER	900	800	800	800	821	900	900	900	900	900	900
- BG	800	800	800	821	900	900	900	900	900	900	1.000
Waarvan in grote slachterijen											
-	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200

Het slachten van paarden gebeurt hoofdzakelijk (79%) door circa 100 slachterijen met beperkte capaciteit; dit zijn min of meer ambachtelijke slagers. Zij maken het grootste deel uit van de 136 bedrijven die in 1992 paarden en pony's slachtten. In vergelijking met 1986 is het aantal bedrijven dat paarden slacht sterk gedaald. Dit ging vooral gepaard met een daling van het aantal slachterijen met geringe capaciteit. Het aantal grootslachterijen nam daarentegen toe.

Tot 2001 mag bij GS een vermindering van het aantal paardenslachtingen worden verwacht tot circa 2.700 stuks. Dit vanwege de geringere eigen paardenstapel en de verminderde invoermogelijkheden uit derde landen. Bij ER kan een gelijkblijvend aantal slachtingen worden verwacht en in BG vanwege de grotere stapel een licht groeiend aantal (circa 4.500 stuks in 2001). Er wordt bij BG nauwelijks een groei van de levende import verwacht, omdat vleestransport goedkoper is dan het vervoer van dieren.

De productie van paardenvlees zoals weergegeven in tabel 6.3 is voor het overgrote deel afkomstig van de slachterijen met een kleine capaciteit. Uit onderzoek in 1992 (LEI-DLO) bleek dat deze slachterijen circa 80% van de paarden slachtten (zie tabel 6.4). Het aandeel van de kleine slachterijen zal bij een gelijkblijvende productie ongeveer gelijk blijven.

Van de grote slachterijen liep het productieaandeel terug van 30% van de vleesproductie.

Tabel 6.3 Aantal bedrijven dat paarden slachtte in 1992 en 1986

Categorie	Aantal bedrijven		Aantal slachtingen		Vleesproductie in ton	
	1986	1992	1986	1992	1986	1992
Grootslachterijen	8	37	2.700	800	565	175
Slachterijen met beperkte capaciteit	200	99	5.900	3.100	1.265	675
Totaal	208	136	8.600	3.900	1.830	850

Bron: LEI-DLO.

Hoewel er minder paardenvlees uit slachtingen beschikbaar kwam, is de omgezette hoeveelheid paardenvlees veel minder gedaald. In 1992 kwam het overgrote deel van de hoeveelheid paardenvlees 25.850 ton via invoer beschikbaar. Deze vleesomzet komt overeen met circa 120.000 paarden. Paardenvlees is een van de goedkoopste vleessoorten en vormt vooral een belangrijk grondstof voor de bereiding van snacks.

Voor de toekomst kan verwacht worden dat het slachten van paarden vooral een zaak van de slachterijen met geringe capaciteit blijft. Dit vanwege het geringe aantal slachtingen per jaar.

Overeenkomstig de indeling bij de andere diersoorten wordt uitgegaan van de resultaten van de inventarisatie van de bedrijven over 1992.

In GS zal het totaal aantal slachterijen afnemen tot circa 100. De reden daarvoor is de nadruk op efficiency en de geringere paardenstapel.

Ook bij ER zal door de schaalvergroting het aantal slachterijen afnemen, namelijk tot circa 120 in 2001. Bij het BG-scenario is sprake van een toenemende scheiding van slachten en uitsnijden. Het aantal slachterijen zal dan fors dalen tot circa 100 stuks.

Het aantal koude uitsnijderijen van paardenvlees is beperkt (14 in 1992). Ruim tweederde deel van het geïmporteerde paardenvlees is reeds uitgebeend. Daarnaast benen nogal wat slachterijen met geringe capaciteit zelf het paardenvlees uit. Alleen in BG kan door de scheiding van slachterij en uitsnijderij een handhaving van het aantal worden verwacht. Zowel in GS als in ER is een afname te verwachten vanwege het geringere aantal eigen slachtingen en de noodzaak van een efficiencyverbetering. Het aantal uitsnijderijen in 2001 kan dan geschat worden op respectievelijk 10 en 12 stuks.

6.4 In- en uitvoer van paarden en paardenvlees

In de vraag naar paarden voor de vleesproductie wordt deels voorzien door de invoer. De invoer was in 1995 voor ruim 90% afkomstig uit derde landen, waarvan de helft uit Oost-Europa (zie tabel 6.5).

Tabel 6.4 Invoer van paarden en paardenvlees uit derde landen

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Paarden (stuks)											
- GS	2.945	2.232	2.559	2.363	2.890	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
- ER	2.945	2.232	2.559	2.363	2.890	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
- BG	2.945	2.232	2.559	2.363	2.890	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
Paardenvlees (1.000 ton)											
- GS	19,1	19,5	18,3	15,4	13,4	12,0	11,0	11,0	10,0	10,0	9,0
- ER	19,1	19,5	18,3	15,4	13,4	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0
- BG	19,1	19,5	18,3	15,4	13,4	14,0	14,0	14,0	15,0	15,0	15,0

De invoer van paardenvlees komt voor ruim 80% uit derde landen. Het gaat vrijwel geheel om invoer uit landen waarmee geen speciale handelsrelaties worden onderhouden. Bij het GS-scenario is tot 2001 een vermindering van de import uit derde landen te verwachten zowel van slachtpaarden als van paardenvlees tot respectievelijk 2.000 stuks en 9.000 ton. Volgens het ER-scenario zal de invoer van slachtpaarden en van paardenvlees zich ongeveer handhaven op het huidige niveau van 2.800 stuks en 13.000 ton. Het BG-scenario geeft aan, dat het aantal uit derde landen ingevoerde slachtpaarden vrijwel gelijk blijft aan het huidige aantal 2.900 en dat de import van paardenvlees uit derde landen toeneemt tot circa 15.000 ton.

Uitvoer naar EU-landen

De uitvoer van paarden naar EU-landen loopt geleidelijk terug. In 1995 werden nog maar 8.000 paarden levend uitgevoerd. In 1990 waren dit er bijna 12.000 en in 1985 nog 16.000. Deze export gaat vrijwel geheel naar andere EU-landen. Tot 2001 kan bij een GS-scenario een vermindering van de export van paarden tot circa 5.000 worden verwacht. Dit mede gezien de geringere omvang van de stapel. In ER zal de export op vrijwel hetzelfde peil blijven (circa 8.000). De groei van de paardenstapel compenseert dan grotendeels de verminderde betekenis van de internationale handel in levende paarden. In het BG-scenario zal de levende export dankzij de grotere stapel licht stijgen tot circa 9.000 stuks in 2001.

Tabel 6.5 Uitvoer van paarden naar EU-landen (x 1.000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GS	8,1	7,0	4,9	6,4	7,1	6,0	6,0	6,0	5,0	5,0	5,0
ER	8,1	7,0	4,9	6,4	7,0	7,0	7,0	8,0	8,0	8,0	8,0
BG	8,1	7,0	4,9	6,4	7,0	7,0	8,0	8,0	8,0	9,0	9,0

7. PLUIMVEE

7.1 Samenstelling van de sector

De pluimveesector levert diverse soorten producten. Naast de eieren en het vlees van leghennen wordt er pluimveevlees geproduceerd door de slachtkuikens, de kalkoenen en eenden. Het overgrote deel van het pluimveevlees komt van slachtkuikens en de leghennen. De vleesproductie van kalkoenen en eenden is gering in vergelijking met die van de slachtkuikens. Het aantal dieren van de eerstgenoemde diersoorten is veel kleiner (in 1995 1,1 miljoen kalkoenen en bijna een miljoen eenden). Bovendien neemt het aantal hiervan slechts langzaam toe.

Tabel 7.1 Aantal kippen (x miljoen)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Leghennen											
- GS	44,4	44,9	42,2	40,8	38,2	37,5	36,1	35,2	34,2	33,3	32,4
- ER	44,4	44,9	42,2	40,8	38,2	37,5	36,9	36,4	35,8	35,2	34,7
- BG	44,4	44,9	42,2	40,8	38,2	37,3	36,6	35,8	35,1	34,3	33,6
Moederdieren											
- GS	7,3	7,8	7,9	7,9	7,5	7,6	7,8	8,0	8,2	8,4	8,5
- ER	7,3	7,8	7,9	7,9	7,5	7,8	8,0	8,3	8,6	8,8	9,1
- BG	7,3	7,8	7,9	7,9	7,5	7,8	8,0	8,3	8,6	8,8	9,1
Slachtkuikens											
- GS	41,6	46,5	45,7	43,0	43,8	44,8	45,7	46,7	47,8	48,8	50,1
- ER	41,6	46,5	45,7	43,0	43,8	45,1	46,5	48,0	49,5	51,0	52,6
- BG	41,6	46,5	45,7	43,0	43,8	45,1	46,5	48,0	49,5	51,0	52,6
Totaalaantal kippen											
- GS	93,5	99,3	95,9	91,9	89,5	89,9	89,6	89,9	90,2	90,5	91,0
- ER	93,5	99,3	95,9	91,9	89,5	90,4	91,4	92,7	93,9	95,0	96,4
- BG	93,5	99,3	95,9	91,9	89,5	90,2	91,1	92,1	93,2	94,1	95,3

Het aantal leghennen en moederdieren nam sinds 1990 met 10% af. Het aantal vleeskuikens lag in 1995 echter 5% boven het aantal van 1990. Ten opzichte van 1992 was er echter sprake van een daling met 6%. De ontwikkelingen in de vleeskuikenhouderij staan onder sterke invloed van de rentabiliteit. Vooral de voerprijzen hebben veel invloed op de productiekosten.

De pluimveehouderij ondervindt in de komende jaren de verandering in de grondstoffenprijzen als gevolg van het verlagen van de graanprijzen. In Europees verband verminderen daardoor de concurrentiemogelijkheden. De concurrentiepositie van Nederland wordt daardoor minder sterk. Daarbij komt, dat de markt voor eieren verzadigd is, terwijl bij vleeskuikensector nog ruimte is voor groei, vanwege de verschuiving van het vleesverbruik richting pluimveevlees. Dit leidt tot een grotere slachtkuikenproductie.

De verwachtingen verschillen bij de gemaakte veronderstellingen per scenario voor de economische groei, milieubeleid en de handelsrelaties. Bij een krachtige economische groei (BG) neemt de slachtkuikenhouderij toe, terwijl het aantal leghennen zal dalen. Bij een relatief beperkte economische groei in Europa (GS) blijft de slachtkuikenhouderij ongeveer gelijk, terwijl de leghennensector sterk terugloopt, met name vanwege de eisen ten aanzien van emissiearme stallen en door de geringe technische ontwikkeling. Dit heeft een negatieve invloed op de concurrentiepositie. Bij het ER-scenario is sprake van een beperkte vermindering van de concurrentiepositie door de verlaging van de graan-

prijs en door de kosten van de milieumaatregelen. De productie van vleeskuikens ondervindt een extra stimulans doordat het aflevergewicht in verband met de vergrote delenproductie toeneemt. Bovendien worden hennen en hanen gescheiden gemest, waardoor de productiviteit sterk stijgt.

7.2 Aantal bedrijven

Op veel bedrijven met leghennen wordt de leghennenhouderij gecombineerd met andere agrarische activiteiten. De gespecialiseerde bedrijven hebben echter het merendeel (70%) van de hennen. Bij de slachtkuikenhoudery is dit circa 60%. Het aantal bedrijven met pluimvee is sinds 1985 vooral verminderd door de teruggang van het aantal houders van leghennen. Het aantal slachtkuikenhouders neemt minder snel af, terwijl het aantal eendenhouders en het aantal kalkoenenhouders toeneemt.

Tabel 7.3 Aantal bedrijven met pluimvee

Jaar	Totaal pluimvee	Aantal bedrijven met			
		legghennen	vleeskuikens	eenden	kalkoenen
1985	7.151	4.534	1.477	68	94
1990	5.867	3.431	1.413	86	130
1995	4.605	2.488	1.301	103	136

Bron: Landbouwtelling.

Bij de verdere ontwikkeling van het aantal bedrijven met leghennen en slachtkuikens speelt naast de omvang van de eenheden eveneens de leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden en de opvolging een rol. Tweederde deel van de bedrijfshoofden op hoofdberoepsbedrijven ouder dan 50 jaar heeft geen opvolger. De mogelijkheden dat op nieuwe bedrijven leghennen en slachtkuikens worden gehouden, zijn door de wetgeving beperkt. Op bescheiden schaal nemen akkerbouwers buiten de concentratiegebieden van de intensieve veehouderij eenheden slachtkuikens op in hun bedrijfsvoering. In het ER-scenario zal het aantal pluimveehouderijbedrijven in 2001 dalen tot circa 3.500, waaronder circa 2.000 bedrijven met leghennen en 1.200 met slachtkuikens. In dit scenario gaat mede door de relatief gunstige technologische ontwikkeling de schaalvergroting flink door. In het GS-scenario is de technologische vooruitgang minder groot en zijn de perspectieven voor werkgelegenheid buiten de landbouw kleiner. Anderzijds is er de noodzaak zo efficiënt mogelijk te produceren. In dat geval worden in het jaar 2001 ongeveer 3.750 bedrijven verwacht, waaronder 2.200 met leghennen en 1.250 met slachtkuikens. In het BG-scenario is de technologische vooruitgang het hoogst, tevens is er veel aandacht voor het milieu en voor de kwaliteit van de producten. In de nieuwe houderijssystemen wordt geprobeerd milieu en welzijnseisen te combineren met beheersbaarheid van ziekten en management. Het aantal bedrijven zal daardoor maar iets lager liggen dan in het ER-scenario, namelijk op circa 3.450, waaronder bijna 2.000 bedrijven met leghennen en bijna 1.150 met slachtkuikens.

Tabel 7.4 Aantal bedrijven met kippen

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GS	5.746	5.727	5.354	4.888	4.605	4.448	4.296	4.149	4.010	3.872	3.750
ER	5.746	5.727	5.354	4.888	4.605	4.402	4.208	4.024	3.845	3.679	3.500
BG	5.746	5.727	5.354	4.888	4.605	4.388	4.181	3.987	3.799	3.591	3.449

Door de vermindering van het aantal kleine eenheden is bij vrijwel alle diersoorten een toeneming opgetreden van het gemiddelde aantal dieren dat per bedrijf wordt gehouden. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met een toenemend aandeel van alle dieren dat op bedrijven met grotere eenheden voorkomt. Bij de pluimveehouderij is sprake van een sterke concentratie op grotere bedrijven. Een kwart van de leghennen wordt gehouden op bedrijven (126) met minstens 50.000 stuks. Bij de vleeskuikens komt de helft van het aantal dieren voor op bedrijven (269) die meer dan 50.000 dieren houden.

Het gemiddeld aantal leghennen per bedrijf dan wel slachtkuikens zal gegeven de verwachte aantallen bedrijven en dieren in de komende jaren verder toenemen. Met de groei van het aantal slachtkuikens vindt ook een concentratie op een beperkter aantal bedrijven plaats.

7.3 Slachtingen in de pluimveesector

Het aantal slachtingen is vrij direct gerelateerd aan de omvang van de pluimveestapel. Binnen het totaal heeft de vleeskuikensector een dominante plaats gekregen. Daarnaast is de vleesproductie van de leghennen van afnemend en die van de kalkoenen van toenemend belang.

De totale productie nam sinds 1990 met circa 13% toe en werd daardoor 40% groter dan in 1985. Deze groei was vrijwel een uitsluitend gevolg van de grotere vleeskuikenproductie (zie tabel 7.4).

Tabel 7.4 Productie van pluimveevlees (x 1.000 kg levend gewicht)

Diersoort	1985	1990	1995
Kippen	70.177	73.739	37.800
Kuikens	469.824	584.745	727.800
Kalkoenen	21.801	37.936	39.600
Overig gevogelte	10.375	12.373	17.200
Totaal	572.177	708.793	822.400

Bron: PVE.

De ontwikkeling van de pluimveestapel leidt direct tot navenant kleinere dan wel grotere slachtactiviteiten, omdat de omvang van de in- en uitvoer van levend pluimvee gering is. De hoeveelheid vlees van slachtkippen zal daardoor in alle scenario's kleiner worden, terwijl het volume van de slachtkuikens nog verder zal toenemen (zie tabel 7.5).

De productie van slachtkuikens vindt vrijwel geheel plaats op basis van contractuele afspraken. Leveranciers van kuikens en van mengvoer aan de producenten en de slachterijen hebben overeenkomsten aangegaan over de hoeveelheden en de kwaliteit van de te leveren vleeskuikens.

Het slachten van pluimvee is geconcentreerd in een gering aantal slachterijen. Het aantal slachterijen bedroeg in 1985 91, in 1990 69 en in 1995 53. In dat laatste jaar slachten de 8 grootste bedrijven 51% van het pluimvee. De verwachting is, dat de concentratie van de slachterijen zich tot 2001 zal voortzetten.

In het ER-scenario zal het aantal slachterijen aantal dalen tot 45 in 2001. Bij GS, waarin efficiency en kostprijzen een belangrijke rol spelen zal het aantal nog verder dalen, namelijk tot circa 40 stuks. Hierbij speelt ook een rol, dat in dit scenario de productie kleiner is dan in de andere scenario's. In het BG-scenario is er enerzijds sprake van een grote technische vooruitgang, anderzijds van zwaardere dieren voor de delenproductie en meer aandacht voor kwaliteit. Gegeven deze ontwikkelingen wordt een ongeveer even groot aantal slachterijen verwacht als bij het ER-scenario, namelijk 45.

Tabel 7.5 *Pluimveevleesproductie bij uiteenlopende toekomst beelden (tonnen levend gewicht)*

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Vleeskippen											
- GS	70,3	73,7	56,3	41,6	37,8	40,7	39,8	39,0	38,2	37,4	36,5
- ER	70,3	73,7	56,3	41,6	37,8	40,1	40,6	40,1	39,6	39,1	38,6
- BG	70,3	73,7	56,3	41,6	37,8	40,9	40,2	39,5	38,8	38,1	37,4
Vleeskuikens											
- GS	613,4	646,6	658,9	704,1	727,8	707,0	709,7	712,5	713,9	715,3	716,7
- ER	613,4	646,6	658,9	704,1	727,8	711,8	719,0	727,4	735,6	743,0	751,0
- BG	613,4	646,6	658,9	704,1	727,8	711,1	718,1	725,2	733,0	740,0	746,3
Overig slachtpuimvee											
- GS	53,6	56,0	54,1	54,7	56,8	54,9	55,1	55,3	55,6	55,8	56,0
- ER	53,6	56,0	54,1	54,7	56,8	55,4	56,2	57,0	57,8	58,6	59,4
- BG	53,6	56,0	54,1	54,7	56,8	55,2	55,8	56,3	56,9	57,5	58,0
Totale pluimveevleesproductie											
- GS	737,4	777,0	769,0	800,0	822,4	802	804	806	807	808	809
- ER	737,4	777,0	769,0	800,0	822,4	807	815	824	831	840	848
- BG	737,4	777,0	769,0	800,0	822,4	807	814	821	828	835	841

In aansluiting op het slachtproces vindt er in toenemende mate een bewerking plaats richting delen en verder verwerkte producten. In de periode 1985 tot 1995 is het aantal pluimveeuitsnijderijen, waarbij zich alle slachterijen bevinden gedaald van 438 via 352 naar 311. Voor 2001 wordt een verdere daling verwacht. Deze zal het grootste zijn in het GS-scenario, omdat er dan gezien de geringe groei van het inkomen, de minste vraag is naar delen en verder verwerkte producten. In het BG-scenario is de daling het kleinst. Door de inkomensgroei is er een zeer grote vraag naar delen en verder verwerkte producten. Bij GS zal het aantal uitsnijderijen in 2001 250 bedragen en bij BG 275. Het aantal bij het ER-scenario ligt daar tussenin.

7.4 Invoer van pluimvee en -producten

Naast de jaarlijkse binnenlandse productie van circa 600.000 ton pluimveevlees worden vlees en levend pluimvee geïmporteerd. Van beide categorieën is de hoeveelheid sinds 1990 vrijwel verdubbeld. Ook worden in toenemende mate eieren en eierproducten geïmporteerd.

De invoer van levend pluimvee is uitsluitend afkomstig uit andere EU landen. Van het vlees komt slechts een klein gedeelte (in 1995 6%) uit derde landen. Naast Oost-Europa gaat het om een grote verscheidenheid aan landen. Van de slachtafvalen komt nog geen 2% uit een groot aantal derde landen, van de bereidingen 33%, met name uit de Verenigde Staten van Amerika en Oost-Europa en van de eieren en eierproducten 2%, vooral uit de VS.

Voor wat het GS-scenario betreft moet een teruglopen van de import uit derde landen worden verwacht tot onbetekenende hoeveelheden. Dit geldt minder voor de invoer van bereidingen, omdat daarbij kwaliteiten en producten voorkomen, die hier niet worden geproduceerd. Maar in het GS-scenario zal ook de invoer van bereidingen uit derde landen terug lopen, naar verwachting tot circa 3.500 ton in 2001.

In het ER-scenario is sprake van opener grenzen naar met name Oost-Europa. De invoer vanuit die landen zal dan ook wat toenemen. De invoer uit derde landen bestaat dan in 2001 uit ruim 8.000 ton vlees, circa 200 ton slachtafvalen, circa 7.500 ton bereidingen en 1.400 ton eieren en eierproducten.

Met het wegvallen van grenzen zal de invoer van dergelijke producten uit derde landen in het BG-scenario gemakkelijker worden. Ook zal gezien de economische ontwikkeling de vraag naar met name bereidingen sterk toenemen. Volgens dit scenario kan in 2001 de volgende invoer uit derde landen worden verwacht. Levend pluimvee vrijwel

niets. pluimveevlees circa 10.000 ton, slachtafvallen circa 500 ton, bereidingen circa 9.000 ton en eieren en eiprodukten 2.000 ton.

Tabel 7.6 Invoer van levend pluimvee en van pluimveevlees uit derde landen (x 1.000 ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Eendagskuikens (1.000 stuks)											
- GS	625	446	632	576	376	0	0	0	0	0	0
- ER	625	446	632	576	376	0	0	0	0	0	0
- BG	625	446	632	576	376	0	0	0	0	0	0
Overig levend pluimvee (1.000 stuks)											
- GS	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- ER	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- BG	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pluimveevlees											
- GS	4,6	6,4	6,5	8,6	7,7	6	5	3	2	1	1
- ER	4,6	6,4	6,5	8,6	7,7	8	8	8	8	8	8
- BG	4,6	6,4	6,5	8,6	7,7	8	9	9	10	10	10
Pluimveevleesbereidingen											
- GS	3,6	3,4	4,5	5,4	6,3	6,0	5,5	4,0	4,0	3,5	3,5
- ER	3,6	3,4	4,5	5,4	6,3	6,5	7	7	7	7	7,5
- BG	3,6	3,4	4,5	5,4	6,3	7	7	8	9	9	10
Slachtafvallen (ton)											
- GS	99	87	174	155	158	0	0	0	0	0	0
- ER	99	87	174	155	158	200	200	200	200	200	200
- BG	99	87	174	155	158	200	300	400	500	500	500
Eieren en eiprodukten											
- GS	8,7	5,9	5,9	3,3	1,9	1	1	1	0,5	0	0
- ER	8,7	5,9	5,9	3,3	1,9	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
- BG	8,7	5,9	5,9	3,3	1,9	2	2	2	2	2	2

7.5 Uitvoer van pluimvee

De uitvoer van pluimvee bestaat voor het grootste deel uit eendagskuikens (gebruiksdieren). Van het totale aantal geëxporteerde dieren was hadden de kuikens een aandeel van 65%. Deze uitvoer is voor circa 40% gericht op derde landen. De uitvoer van overige levend pluimvee (slachtpluimvee) is eveneens aanzienlijk maar deze is uitvoer is vrijwel geheel gericht op de EU-lidstaten.

Voor de toekomst kan bij het GS-scenario worden verwacht, dat de concurrentiepositie van de sector vermindert, door de kosten voor het milieubeleid, strikte regelingen voor de mestquota en daardoor geringe uitbreidingsmogelijkheden. De uitvoer van levende dieren naar EU-landen zal daardoor teruglopen tot 45 miljoen eendagskuikens en 35 miljoen overig pluimvee. Ook bij het ER-scenario loopt onze concurrentiepositie terug, maar minder dan in GS. Bovendien stijgt in dat scenario de binnenlandse productie nog, zodat

Tabel 7.7 Uitvoer van pluimvee naar EU-landen (x mln.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Eendagskuikens											
- GS	43,1	48,5	38,7	49,6	44,6	45	45	45	45	45	45
- ER	43,1	48,5	38,7	49,6	44,6	46	46	46	46	46	46
- BG	43,1	48,5	38,7	49,6	44,6	48	48	48	48	48	48
Overig levend pluimvee											
- GS	37,9	42,6	33,6	31,7	41,4	41	41	40	38	37	36
- ER	37,9	42,6	33,6	31,7	41,4	41	41	41	41	41	41
- BG	37,9	42,6	33,6	31,7	41,4	41	41	43	44	44	45

de export van overig pluimvee zich zal kunnen handhaven op ongeveer het huidige niveau, terwijl de export van eendagskuikens 46 miljoen stuks bedraagt (zie tabel 7.7). In het BG-scenario is er sprake van een krachtige technische ontwikkeling en productiviteitsgroei. De stapel zal er in totaal iets toenemen, zodat een lichte toename van de export naar EU-landen tot 48 miljoen eendagskuikens en 45 miljoen stuks overig pluimvee tot 2001 kan worden verwacht.

8. VISSERIJ

8.1 Verandering van de vangstmogelijkheden

De Nederlandse visserij en de daarmee verbonden verwerkende industrie en handel zijn van oudsher gericht op contacten met het buitenland. De eigen visserijactiviteiten worden beheerst door de regels die in Europees verband zijn overeengekomen. Nederland heeft voor de diverse vissoorten een vangstrech van in totaal 226.657 ton (Visserij in cijfers). Voor een aantal vissoorten heeft Nederland voorts een aandeel in de vangstrechten voor de gezamenlijke EU-lidstaten. Deze hoeveelheid bedroeg in 1995 in totaal ruim 600.000 ton. De toegestane vangstrechten van Nederland en ook van de EU-lidstaten zijn in de loop der jaren regelmatig naar beneden bijgesteld. In 1991 lag de totale visvangst in Nederland op ruim 440.000 ton. Voor de toekomst moet rekening worden gehouden met lagere vangsten. De nog steeds dreigende overbevissing zal leiden tot een verdere verlaging van de quota tot 350.000 à 400.000 ton. Deze verwachting is niet gebonden aan een bepaald scenario, omdat andere krachten hierbij een rol spelen.

De aanvoer van vis in Nederlandse havens omvat naast de vangst van de Nederlandse vissers tevens de aanvoer van vissers uit andere EU-lidstaten. De aanvoer kan dus groter zijn dan het quotum dat aan Nederland is toegewezen.

In de periode 1992-1995 bedroeg de aanvoer in de Nederlandse havens gemiddeld 415.000 ton. Dit is circa 20% meer dan in 1991.

8.2 Invoer van vis en visproducten

Naast de aanvoer door Nederlandse schepen van voornamelijk zeevis is ons land een belangrijke importeur van vis en visserijproducten. In 1995 bedroeg de totale invoer ruim 407.000 ton. Het overgrote deel ervan bestaat uit verse zeevis. Daarnaast nemen ook de schaal-, schelp- en weekdieren en de bereidingen van vis een belangrijke plaats in.

Tabel 8.1 In- en uitvoer van diverse soorten vis en visproducten uit derde landen

	1985	1990	1995
Nederlandse vangsten	459	443	226 *)
Totaal ingevoerd	195	354	406
Totaal uitgevoerd	473	590	601

*) Vangstcontingent.

Bron: CBS.

De invoer van vis en visproducten is in de loop der jaren voortdurend toegenomen. Hierbij speelt naast de invoer uit de Europese lidstaten ook de invoer uit derde landen een steeds belangrijkere rol. In 1995 werd circa 30% van de totale hoeveelheid uit derde landen ingevoerd. Voor zeevis was dit 18%, voor schaal- en weekdieren 52% en voor bereidingen van vis 65%.

Bij de aanvoer uit derde landen nemen andere West-Europese landen, niet EU-liden en de Oost-Europese landen een belangrijke plaats in. Opvallend is ook de spreiding van de invoer over een groot aantal landen. Deze hangt samen met de verschillen in vissoorten per land.

Gezien de teruglopende vangstrechten zal de import van vis en visproducten tot 2001 in alle scenario's toenemen. Het minst in het GS-scenario, met zijn handelsbelemme-

Tabel 8.2 Samenstelling en herkomst van ingevoerde vis en van visproducten in 1995 (tonnen)

	Totale invoer	Waarvan uit derde landen
Verse zoetwatervis	21.160	13.479
Verse zeevis	273.570	50.533
Overige zoetwatervis	418	233
Overige zeevis	14.234	8.543
Schaal-, schelp- en weekdieren	57.612	29.805
Bereidingen van vis	41.167	26.615
Totaal	408.161	129.208

Bron: CBS.

ringen en geringe welvaartsgroei en het meest in BG (open grenzen en grote inkomens-groei). Voor 2001 is een totale invoer van vis en visproducten te verwachten van 450.000 ton in GS, via 550.000 ton in ER tot 600.000 ton in BG. Uit derde landen zal hiervan respectievelijk 175.000 ton, 275.000 ton en 320.000 ton komen.

Naast de genoemde invoer van vis en visproducten wordt op grote schaal vismeel uit derde landen ingevoerd. De ingevoerde hoeveelheid lag in de periode 1986-1993 op circa 100.000 ton. In 1994 evenwel werd een bijna 3 keer zo grote hoeveelheid hiervan ingevoerd. De invoer van de andere producten voor dieren zoals kanen, meel en poeder bleef daarentegen op een gelijk niveau van circa 30.000 ton. De invoer van vismeel is gericht op de veevoerproductie. Het wordt vooral verwerkt in het varkens en pluimveevoeder. Voor de varkenshouderij wordt een vermindering tot 2001 verwacht, voor de pluimveesector is sprake van een uitbreiding van het aantal dieren. Verder kan verwacht worden, dat de voederconversie verder zal verbeteren. Op grond van deze ontwikkelingen wordt een vermindering van de invoer van vismeel verwacht tot circa 85.000 ton in 2001 bij het GS-scenario, 90.000 ton bij het ER-scenario en 80.000 ton in het BG-scenario.

Tabel 8.3 Invoer van visproducten uit derde landen (x 1.000 ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Vis- en visproducten											
- GS	93	85	130	121	129	136	143	151	159	167	175
- ER	93	85	130	121	129	146	165	186	211	238	275
- BG	93	85	130	121	129	150	174	202	234	272	320
Vismeel											
- GS	80	93	94	273	76	97	95	92	90	87	85
- ER	80	93	94	273	76	98	96	94	93	91	90
- BG	80	93	94	273	76	96	93	90	86	83	80
Traan, visoliën											
- GS	142	98	100	159	186	140	140	140	140	140	140
- ER	142	98	100	159	186	140	140	140	140	140	140
- BG	142	98	100	159	186	140	140	140	140	140	140
Overige dierlijke vetten en oliën											
- GS	112	164	102	98	78	120	116	112	109	105	102
- ER	112	164	102	98	78	120	120	120	120	120	120
- BG	112	164	102	98	78	121	123	125	126	128	130

8.3 Visverwerkende bedrijven

De invoer van vis en visproducten vormt mede de grondslag voor een omvangrijke be- en verwerkingsindustrie. De hele, verse of bevroren, vis wordt veelal bewerkt voordat deze verder wordt verwerkt in producten. De visverwerking vindt plaats (1994) in 47 bedrijven (CBS, productiestatistiek voedings- en genotmiddelenindustrie). Dit aantal omvat alleen de bedrijven met 20 en meer werknemers. De verwerkingssector kenmerkt zich

door een flink aantal kleine bedrijven en een beperkt aantal grote(re) bedrijven. Onder invloed van de technische ontwikkeling en de druk op de kostprijs zal de schaalvergroting in de visverwerking doorgaan. Het aantal bedrijven zal vooral in GS sterk dalen (tot 40), in ER minder (tot 45) en nauwelijks in BG, omdat dan tegenover de schaalvergroting een grotere vraag naar be- en verwerkte producten zal staan.

LITERATUUR

CBS (1996)

Produktiestatistiek voedings- en genotmiddelenindustrie 1993; Voorburg

Europese Commissie (1994)

Het vernieuwde gemeenschappelijke visserijbeleid; Luxemburg

Geertjens, K. (1993)

De Nederlandse in- en uitvoer van agrarische produkten; Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); PR 51-92

Geertjens, K. (1995)

De Nederlandse in- en uitvoer van agrarische produkten; Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); PR 51-93

Geertjens, K. (1996)

De Nederlandse in- en uitvoer van agrarische produkten; Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); PR 51-95

Groot, N.S.P. de, et al. (1994)

Voorbij het verleden; Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Onderzoekverslag 127

Produktschappen Vee, Vlees en Eieren (1993, 1995, 1996)

Vee, Vlees en Eieren in cijfers; Rijswijk, Jaarrapporten 1993, 1995, 1996

Vlieger, J.J. de et al. (1995)

De distributie van vlees, vleeswaren en vleessnacks; Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Mededeling 526

RVV (1996)

Algemene Exportlijst; Rijswijk

Visserij in cijfers; Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)